

Vattenskyddsområden fastställande och tillsyn

Göta Älv, både båtled och dricksvattentäkt, Bild Göteborgs stad

April 2005

Vattenskyddsområden

fastställande och tillsyn

Miljösamverkan Västra Götaland april 2005

Denna handledning har tagits fram av projektgrupp vattenskyddsområden under vintern/våren 2005. Sammanställning och slutlig redigering har Cecilia Lunder ansvarat för.

Följande personer har deltagit i projektgruppen:

- Per-Erik Adrian, Åmåls kommun
- Birgitta Alexandersson, Länsstyrelsen t.o.m. våren 2005
- Linda Andersson, Göteborgs kommun
- Sten-Ove Dahllöf, Uddevalla kommun
- Susanna Hogdén, Länsstyrelsen
- Ulf Juto, Åmåls kommun
- Pär Norgren, Ulricehamns kommun
- Ann Rane, Länsstyrelsen fr.o.m. 2005
- Caj Rooslund
- Ann-Charlotte Svensson, Tranemo kommun
- Annika Svensson, Länsstyrelsen
- Cecilia Lunder, Miljösamverkan

1. Sammanfattning	5	Inskränkningar i rätten att förfoga över fastighet m.m.....	28
2. Inledning	6	Förbud	28
Läsanvisning.....	6	Interimistiska förbud	29
Syfte	6	Tillståndsplikt	29
Avgränsning.....	6	Anmälningsplikt	29
Bakgrund	7	Andra utformningar av föreskrifter	30
3. Miljömålen och vattendirektivet.....	8	Handläggning av ärenden enligt föreskrifterna	30
Miljökvalitetsmålen	8	Föreskrifter riktade mot allmänheten	31
Vattendirektivet.....	9		
RUS-projekt om vattenskydd	11	<u>Del 2 om tillsyn</u>	
Databas för kommunala vattentäkter	11	6. Tillsyn inom vattenskyddsområden.....	34
Värdering av befintliga skydd.....	11	Allmänt om tillsyn.....	34
Prioritering av översyn	12	Tillsynsansvar	34
Resultat	12	Delegering från länsstyrelse till kommun	35
		Samverkan inom en kommun	35
<u>Del 1 om fastställande</u>		Samverkan mellan flera kommuner	35
4. Grund för beslut om vattenskyddsområde, skydd av vattentäkter m.m.	14	Länsstyrelsens systemtillsyn	36
7 kapitlet miljöbalken	14	Prioritering av tillsynen	37
9 kapitlet miljöbalken	14	Exempel på bedömningar i tillsynen	38
Övriga bestämmelser	15	Värmepumpar	39
5. Fastställande av vattenskyddsområde enligt 7 kapitlet i miljöbalken	17	Bekämpningsmedel	43
Arbetsgången, sammanfattning.....	17	Hantering av kemikalier	45
Beskrivning av arbetsgången	17	Spridning av näringsämnen	48
A. Underlag för beslut.....	17	Enskilda avloppsanläggningar	51
B. Samråd med Länsstyrelsen.....	20	Infrastruktur	52
C. Yttranden från sakägare inom planerat vattenskyddsområde	20	Släckvatten och andra risker vid brand eller olycka	58
D. Information om ersättningsanspråk.....	21	Dagvatten och översvämningar	60
E. Konsekvensutredning	23	Tolkning av paragrafer i föreskrifter	60
F. Samråd med övriga myndigheter	24	7. Miljösamverkans tillsynskampanj.....	61
G. Hantering av inkomna synpunkter	24	Beskrivning av kampanjen.....	61
H. Intresseprövning	24	Mål	61
I. Beslut.....	24	Övrigt.....	61
J. Register över beslut	25	Kampanjen steg för steg.....	61
K. Övrigt.....	25	8. Var man hittar mer kunskap och information	62
Utformning av föreskrifter för vattenskyddsområde	26	Miljösamverkans projektgrupp	62
Föreskrifter enligt 7 kap 22 § miljöbalken	26	Webbplatser	63
Vad gäller enligt andra föreskrifter.....	27	Lagstiftning och miljömål	63
		Myndigheter.....	63
		Organisationer, projekt m.m.	63
		Referens- och litteraturlista.....	64

Bilagor

Bilaga 1	Exempel på bestämmelser i beslut om lokala föreskrifter med stöd av 40 § förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (1998:899)
Bilaga 2	Förslag på intressegrupper samt beskrivning av arbetet mellan en referens- och arbetsgrupp
Bilaga 3	Exempel på föreläggande om att yttra sig över förslag till vattenskyddsområde
Bilaga 4	Domar om ersättningsfrågor inom vattenskyddsområde
Bilaga 5	Exempel på kungörelse av beslut om vattenskyddsområde

1. Sammanfattning

Miljösamverkan Västra Götaland arbetar med ett delprojekt om vattenskyddsområden från hösten 2004 till och med början av 2006. Arbetet syftar till att ge *vägledning* till kommunerna i deras arbete med att ta fram underlag för och besluta om vattenskyddsområden med föreskrifter, ge stöd för miljökontorens och Länsstyrelsens *tillsyn inom vattenskyddsområden*, samt belysa miljökontorens och Länsstyrelsens *tillsynsroller*. Som stöd för tillsynen ordnas en gemensam tillsynskampanj. Miljökontoren kommer att utöva tillsyn inom vattenskyddsområden, Länsstyrelsen kommer att utöva systemtillsyn i tre kommuner.

Vattenskyddsområden och tillsyn inom dessa är förenliga med miljömålen *Levande sjöar och vattendrag*, *Grundvatten av god kvalitet*, *Giftfri miljö* och *God bebyggd miljö*. Skydd av vatten är också en viktig del i vattendirektivet.

Ett projekt pågår inom RUS (Regionala uppföljningssystem) med syfte att ta fram en metod för bedömning av befintliga vattenskyddsområden. Metoden har tillämpats på befintligt skydd i Västra Götaland som pilotstudie. Preliminärt saknar cirka 80 vattentäkter helt fastställt skydd och ett hundratal har fastställt skydd som bedöms vara bristfälligt.

Regler om fastställande av vattenskyddsområden finns i 7 kapitlet miljöbalken. I 9 kapitlet finns särskilda hälsoskyddsbestämmelser som syftar till att förhindra olägenhet för människors hälsa. Kommunen kan besluta om lokala föreskrifter till skydd för människors hälsa för ytvattentäkter och enskilda grundvattentäkter.

Till stöd för kommunernas beslut om fastställande av vattenskyddsområden har vi tagit fram en lathund som beskriver arbetsgången. Informationen bygger till stor del på Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområden och bygger vidare med handfasta råd om tillvägagångssätt.

Föreskrifter för vattenskyddsområden bör utformas så att de säkerställer ett tillräckligt skydd på både kort och lång sikt, dvs. i ett flergenerationsperspektiv. Det är viktigt att tänka igenom vilka typer av hantering som ska omfattas av tillståndskrav respektive förbud. Det behövs ofta olika grad av inskränkningar för samma hantering beroende på om den sker inom primär, sekundär eller tertiär skyddszon. Redan vid utformningen av föreskrifterna bör man dessutom fundera över hur de ska tillämpas vid till exempel tillstånds- eller dispensansökningar. Om det aktuella skyddsområdet sträcker sig över mer än en kommun krävs en samordning så föreskrifterna tillämpas lika i alla berörda kommuner.

Både länsstyrelsen och miljökontoren har tillsynsansvar inom vattenskyddsområden. Vid beslut idag har Länsstyrelsen tillsynsansvar för vattenskyddsområden där Länsstyrelsen har fattat beslut, och kommunal nämnd då kommunen fattat beslut. Länsstyrelsen kan delegera tillsynsansvaret inom ett vattenskyddsområde till kommunen.

Man kan inte generellt säga vilken typ av områden som bör ha högsta prioritet när det gäller tillsyn. Först bör en prioritering mellan kommunens olika vattenskyddsområden genomföras. Prioriteringen kan göras utifrån områdenas skyddsbehov. Tillsynen kommer att se olika ut beroende av om det finns vattenskyddsområde, om gällande föreskrifter och avgränsningar med mera är relevanta utifrån dagens krav eller om vattenskyddsområde saknas. Ett schema har tagits fram för vägledning. Exempel på bedömningar för olika slags verksamheter presenteras, till exempel värmepumpar, infrastruktur och hantering av kemikalier.

2. Inledning

Läsanvisning

Denna handledning gör inte anspråk på att täcka i allt om vattenskyddsområden. Innehållet bygger till stor del på Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområden, i vilken man bland annat hittar information om syfte med vattenskyddsområden.

I kapitel 3 finns en beskrivning av aktuella miljökvalitetsmål, vattendirektivet samt ett aktuellt RUS-projekt (regionala uppföljningssystem som tar fram miljömålsindikatorer) som handlar om kartläggning av vattentäkter.

Fastställande av vattenskyddsområden beskrivs i rapportens **Del 1**, kapitlen 4 och 5. Här finns bland annat en lathund med beskrivning av arbetsgången vid inrättande av skyddsområden, till stöd för kommunernas arbete. Denna utgår ifrån och bygger på Naturvårdsverkets allmänna råd NFS 2003:16 och Naturvårdsverkets handbok 2003:6. All information i handboken återfinns därför inte här.

Tillsynsfrågor beskrivs i **Del 2**, kapitlen 6 och 7. I det senare beskrivs den tillsynskampanj som genomförs i maj-november 2005.

I kapitel 8 finns information om vilka som deltar i projektgruppen, användbara webbplatser samt en referens- och litteraturlista för den som vill läsa mer om vattenskyddsområden.

Det finns flera bilagor med exempel, fördjupningar med mera.

Syfte

Delprojektet syftar till att

- Ge vägledning till kommunerna i deras arbete med att ta fram underlag för och besluta om vattenskyddsområden med föreskrifter.
- Ge stöd för miljökontorens och länsstyrelsens tillsyn inom vattenskyddsområden, vilket bland annat ska tillgodoses genom en gemensam tillsynskampanj.
- Belysa miljökontorens och länsstyrelsens tillsynsroller inom vattenskyddsområden.

Avgränsning

Denna rapport handlar om fastställande av vattenskyddsområden och tillsyn inom områdena med stöd av miljöbalken. Vattenkvalitetsfrågor med stöd av livsmedelslagstiftningen nämns bara upplysningsvis.

Bakgrund

Att arbeta med vattenskyddsområden har rankats högt av många miljökontor. Kommunerna ansvarar för att dricksvattenförsörjningen säkerställs ur kvalitets- och kapacitetssynpunkt. Sedan 1999 i och med miljöbalkens införande har man också möjlighet att besluta om fastställande av vattenskyddsområden. Miljökontoren har tillsynsansvaret för att dricksvattnet är av tillräckligt god kvalitet ur livsmedelssynpunkt. Det är alltså flera nämnder/förvaltningar inom kommunerna som berörs och som kan ha nytta av ett gemensamt delprojekt.

Arbetet berör också Länsstyrelsens arbete med vattenskyddsområden. Tillsynen kan delegeras till kommunerna, vilket har gjorts i några enstaka fall.

3. Miljömålen och vattendirektivet

Miljökvalitetsmålen

De 15 nationella miljökvalitetsmålen och deras delmål syftar till att främja människors hälsa, värna den biologiska mångfalden och naturmiljön, ta till vara kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena, bevara ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga samt trygga en god hushållning med naturresurserna.

I princip alla miljökvalitetsmålen berör på ett eller annat sätt vatten. Frågor om vattenskyddsområden och tillsyn inom dessa områden är i första hand förenliga med miljömålen *Levande sjöar och vattendrag*, *Grundvatten av god kvalitet*. Intressanta är också *Gifrfri miljö* och *God bebyggd miljö*.

Levande sjöar och vattendrag

Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara, och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras, samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.

Aktuella delmål:

3. Upprättande av vattenförsörjningsplaner (2009)

Senast år 2009 ska vattenförsörjningsplaner med vattenskyddsområden och skyddsbestämmelser ha upprättats för alla allmänna och större enskilda ytvattentäkter. Med större ytvattentäkter avses ytvatten som nyttjas för vattenförsörjning till mer än 50 personer eller distribuerar mer än 10 m³ per dygn i genomsnitt.

6. Åtgärdsprogram för God ytvattenstatus (2009)

Senast år 2009 ska det finnas ett åtgärdsprogram enligt EG:s ramdirektiv för vatten som anger hur god ytvattenstatus ska uppnås.

Grundvatten av god kvalitet

Grundvattnet ska ge en säker och hållbar dricksvattenförsörjning samt bidra till en god livsmiljö för växter och djur i sjöar och vattendrag.

Aktuella delmål:

1. Skydd av geologiska formationer (2010)

Grundvattenförande geologiska formationer av vikt för nuvarande och framtida vattenförsörjning ska senast år 2010 ha ett långsiktigt skydd mot exploatering som begränsar användningen av vattnet.

2. Beständiga grundvattennivåer (2010)

Senast år 2010 ska användningen av mark och vatten inte medföra sådana ändringar av grundvattennivåer som ger negativa konsekvenser för vattenförsörjningen, markstabiliteten eller djur- och växtliv i angränsande ekosystem.

3. Kvalitetskrav för dricksvatten (2010)

Senast år 2010 ska alla vattenförekomster som används för uttag av vatten som är

avsett att användas som dricksvatten och som ger mer än 10 m³ per dygn i genomsnitt eller betjänar mer än 50 personer per år uppfylla gällande svenska normer för dricksvatten av god kvalitet med avseende på föroreningar orsakade av mänsklig verksamhet.

4. Åtgärdsprogram för God grundvattenstatus (2009)

Senast år 2009 ska det finnas åtgärdsprogram enligt EG:s ramdirektiv för vatten som anger hur ”God grundvattenstatus” ska uppnås.

Giftfri miljö

Miljön ska vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden.

Delmålen är:

Kunskap om kemiska ämnens hälso- och miljöegenskaper (2010)

Miljö- och hälsoinformation om varor (2010)

Utfasning av särskilt farliga ämnen (2003-2015)

Fortlöpande minskning av hälso- och miljöriskerna med kemikalier (2010)

Riktvärden för miljö kvalitet (2010)

Förorenade områden identifierade (2005)

Inget av dem gäller specifikt för vatten och vattenskyddsområden, men alla har ju bäring på giftfri miljö och därmed vatten.

God bebyggd miljö

Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en lokalt och globalt god miljö. Natur- och kulturvärden ska tas tillvara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

Delmålen är:

Planeringsunderlag (2010)

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (2010)

Buller (2010)

Uttag av naturgrus (2010)

Minskning av avfallsmängder (2005)

Enhetlig standard på deponier (2008)

Energianvändning m.m. i byggnader (2010)

Byggnaders påverkan på hälsan (2020)

Matavfall från hushåll, restauranger, storkök och butiker (2010)

Matavfall från livsmedelsindustrier m.m. (2010)

Uttag av grusförekomster kan vara relevant. Inget av dem gäller specifikt för vatten och vattenskyddsområden.

Vattendirektivet

EG:s ramdirektiv för vatten är en ny avrinningsområdesvis vattenadministration som trädde i kraft den 23 oktober 2000. Direktivet är infört i svensk lagstiftning i Förordning (SFS 2004:660) om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljön, miljöbalken (SFS 2004:667), samt Förordning (SFS 2004:663) med länsstyrelseinstruktionen.

Syftet är att komma tillrätta med de omfattande vattenproblem som finns i EU idag genom att:

- Skärpa bestämmelserna för utsläpp av föroreningar
- Skydda dricksvattentäkter
- Mildra effekterna av översvämning.

Direktivet är en gemensam ram för skydd av vatten inom EU och berör ytvatten (sjöar, vattendrag, kustvatten) och grundvatten. Även landekosystem och våtmarker som är beroende av vattnekosystem skall inkluderas. Direktivet skall införlivas i varje medlemsstats egen miljölagstiftning. För Sveriges del medför det bland annat att MKN-begreppet (MKN = miljö kvalitetsnorm) utvidgas, att kommuners och myndigheters skyldigheter lagfästs och ett utökat remissförfarande vid exempelvis fastställande av åtgärdsprogram.

Arbetet med ramdirektivet löper i 6-årscykler, se figur nedan. Allmänhetens deltagande är en mycket viktig del i direktivet och skall uppmuntras. Tanken är att en god vattenstatus skall nås till 2015. Sedan löper cykeln vidare för att se till att det inte sker någon försämring. De olika momenten innebär:

1. Karakterisering av distriktet som syftar till att beskriva och bedöma status för vattenförekomster samt ge en anvisning om var åtgärder behöver sättas in. Här krävs mycket dataunderlag, med tonvikt på biologiska data.
2. Ta fram miljömål/MKN, dvs. definiera vad god vattenstatus är
3. Ta fram övervakningsprogram för att bl.a. kunna bedöma långsiktiga trender, bedöma miljöpåverka, fastställa status på vattenförekomster, ta reda på orsaker om varför inte god vattenstatus nås.
4. Forma ett åtgärdsprogram för distriktet med tillräckliga åtgärder så att en god vattenstatus kan nås.
5. Alla delar ovan samlas i en förvaltningsplan för distriktet och redovisas till EU.

RUS-projekt om vattenskydd

För att få en objektiv och likartad bedömning av de skyddsområden som finns i landet initierades ett projekt inom **RUS** (Regionala uppföljningssystem som tar fram miljömålsindikatorer) under hösten 2002. Syftet var att ta fram en metod för bedömning av befintliga vattenskyddsområden. Metoden har tillämpats för genomgång av statusen på befintligt skydd i Västra Götaland som pilotstudie. Arbetet skedde i nära samarbete med SGU.

Databas för kommunala vattentäkter

SGU fick under samma år ett regeringsuppdrag att upprätta en databas med grundvattenförekomster och vattentäkter för miljömålsuppföljning. Av databasen framgår bl.a.:

- vilka vattentäkter som används inom varje kommun
- uppgifter om huvudman och kontaktperson
- vattenverk med tillhörande distributionsområde och antal abonnenter
- uppgifter om vattentäkten, t.ex. typ av takt (grundvatten med/utan infiltration eller ytvatten), hur tunkten brukas (ordinarie eller reserv), hur vattnet används (hushåll, industri el. dyl.), uttagsmängd, koordinater för brunn/intagsanordning eller taktområdet
- uppgifter om vattendom
- uppgifter om skyddsområde (lagstiftning, år för fastställande)

Arbetet med databasen fortsätter genom att data om övriga vattentäkter (med fler än 50 personer anslutna och ett uttag överstigande 10 m³ per dygn) samlas in från kommuner och huvudmän för vattentäkter. Dessutom pågår en komplettering med vattenanalysdata för de kommunala grundvattentäkterna.

Värdering av befintliga skydd

Befintligt underlagsmaterial i samband med fastställande av skyddsområden (för de täkter som har skydd) har studerats och värderats. Utredningar inför en ansökan om fastställande av vattenskyddsområde har som syfte att säkerställa att avgränsningarna och föreskrifterna utformas på ett lämpligt sätt för det specifika området. För bedömning av de befintliga skyddsområdets tillräcklighet och aktualitet har samma krav ställts som vid nyinstiftande av vattenskyddsområden. Metoden bygger på att ansökningarna granskas med avseende på vissa föreslagna kriterier. Därefter görs en poängsättning av utredningarna. Skyddsområden med lägre totalpoäng har enligt bedömningen ett sämre skydd och är i behov av översyn och eventuellt aktuella för revidering av områdets avgränsning och/eller föreskriften.

Vid bedömningen togs i ett andra steg även hänsyn till de utredningar som gjorts efter det att skyddet fastställts. Det kan röra sig om utredningar som kan verifiera att området har motiverad avgränsning eller att föreskrifter är riktigt utformade för aktuell markanvändning och verksamheter inom området.

Prioritering av översyn

Nästa del i RUS-projektet var att ge förslag till prioriteringar för framtida arbete med skyddsområden. I projektet föreslogs att man för samtliga vattentäkter som saknar fullgott skydd inhämtar uppgifter om:

- vattentäkten har reservtägt eller annan långsiktig lösning av reservvattenförsörjning.
- hur stor vattentäkten är, större eller mindre än 250 000 m³/år (motsvarar ca 3 500 personer).
- information från kommunen om det finns senare utredningar eller flera åtgärder vidtagna som kan komplettera ett bristfälligt skydd så att denna täkt inte prioriteras för närvarande.

Vid prioritering föreslogs en sammanvägning av följande parametrar: avsaknad eller otillfredsställande skydd, reservmöjligheter och täktens storlek. För Västra Götaland har en prioriteringslista upprättats, vilken kommer att utgöra stöd i hur Länsstyrelsen skall driva på arbetet i kommunerna för att uppnå fullgott skydd för alla kommunala vattentäkter senast till år 2015.

Resultat

Eftersom RUS-projektet inte är avslutat kan bara preliminära resultat ges. Enligt bedömningarna i nuläget så är det cirka 80 vattentäkter i länet som helt saknar fastställt skydd. Detta berör ungefär hälften av länets 49 kommuner.

De täkter som har ett fastställt skydd, men där detta anses bristfälligt enligt nuvarande riktlinjer för hur ett vattenskyddsområde skall utformas, bedöms vara ca 100 stycken. Orsaken till bedömningen kan dels vara brister i områdets geografiska avgränsning, dels avsaknad eller bristfällig inventering av potentiella föroreningsrisker vilken ligger till grund för föreskrifterna.

I länet uppskattas vidare att knappt 50 befintliga vattenskyddsområden inte har en vattentäkt som är i bruk för närvarande. Kommunen bör för dessa utreda om täkten är intressant som reservvattentäkt nu eller i framtiden. Det bör även diskuteras om den är av intresse för annat ändamål i regionen. Därefter kan ett övervägande göras om skyddet skall hävas eller om föreskrifterna kan revideras för att bättre stämma överens med aktuella förhållanden.

DEL 1

om fastställande av vattenskyddsområden
- ”lathund” för handläggning av ärenden

4. Grund för beslut om vattenskyddsområde, skydd av vattentäkter m.m.

7 kapitlet miljöbalken

Regler om fastställande av vattenskyddsområde finns i 7 kap 21 § miljöbalken och beträffande föreskrifter i 7 kap 22 § miljöbalken. Ordningsföreskrifter beslutas med stöd av 7 kap 30 § miljöbalken. Mera detaljerade bestämmelser finns i förordningen om områdesskydd (1998:1252).

Länsstyrelse eller kommun kan besluta om vattenskyddsområde och föreskrifter enligt dessa bestämmelser. Länsstyrelsen beslutar normalt i ärenden som rör flera kommuner och där riksintressen eller andra viktiga motstående intressen ligger till grund för prövningen. För övrigt bör vattenskyddsområden inom en och samma kommun normalt kunna fastställas av kommunen.

I kommunen bereds ärende enligt 7 kap miljöbalken av berörd nämnd/förvaltning och normalt beslutar kommunfullmäktige om att fastställa vattenskyddsområde alternativt att lämna över ärendet till länsstyrelsen för beslut. I de fall kommunen beslutar om att inrätta vattenskyddsområde gäller bestämmelserna i miljöbalken i egenskap av speciallag före t.ex. kommunallagen, som normalt gäller vid många kommunala beslut. Det innebär bl.a. annat förfarande vid delgivning, överklagande etc.

9 kapitlet miljöbalken

I 9 kap. 10 § miljöbalken finns särskilda *hälsoskyddsbestämmelser* som gäller vissa grundvattentäkter. Det anges att anläggningar för grundvattentäkter skall inrättas och användas på ett sådant sätt att olägenhet för människors hälsa inte uppkommer. Med olägenhet för människors hälsa avses i det här fallet att en bostad inte har tillgång till vatten i tillräcklig omfattning och av godtagbar kvalitet.

Kommunerna kan enligt 9 kap. 10 § föreskriva om tillstånds- eller anmälningsplikt även för sådana vattentäkter som undantagits från tillståndsplikt i 11 kap. 11 § miljöbalken (vattenverksamhet). Tillstånds- eller anmälningsplikt får föreskrivas för att inrätta och använda en ny anläggning för grundvattentäkt i områden där knapphet på grundvatten av god kvalitet råder eller kan befaras uppkomma. Syftet är att säkerställa att det finns tillräckligt med vatten av godtagbar kvalitet och att anläggande av nya vattentäkter eller användning av befintliga vattentäkter inte leder till överutnyttjande.

I 9 kap. 12 § miljöbalken finns bestämmelser om att kommunerna även i andra fall än som avses i t.ex. 9 kap. 10 § kan meddela föreskrifter som behövs för skydd mot olägenhet för människors hälsa. När det gäller vattentäkter begränsas det till skydd av ytvatten och enskilda grundvattentäkter. Kommunen kan också enligt dessa bestämmelser besluta om i vilka fall tillstånd krävs eller anmälan skall göras.

I förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (1998:899) 40 § finns närmare bestämmelser om kommunala föreskrifter för skydd av ytvatten och enskilda grundvattentäkter. Exempel på formuleringar i sådana bestämmelser finns i Bilaga 1. Dessa föreskrifter får inte enligt 9 kap. 13 § medföra onödigt tvång för allmänheten eller annan obefogad inskränkning i den enskildes frihet. De kan inte begränsa beslut om tillstånd till olika verksamheter enligt miljöbalken, såsom är fallet med föreskrifter enligt 7 kap. 22 § miljöbalken. De är inte heller ersättningsgrundande, vilket däremot kan bli fallet med sådana inskränkningar som beslutas genom vattenskyddsföreskrifter enligt 7 kap. 22 § miljöbalken.

Dessa bestämmelser gäller enbart ytvatten och enskilda grundvattentäkter. Allmänna grundvattentäkter omfattas inte av dessa bestämmelser. Där kan skyddet av vattentäkten enbart tillgodoses genom 7 kap. miljöbalken. Definitionen av allmänna vattentäkter följer bestämmelserna i VA-lagen.

Kommunala föreskrifter med stöd av 9 kap. 10 § kan tillämpas i områden med knapp tillgång på grundvatten av bra kvalitet. Det kan avse områden där brunnar sinar eller där brunnar drabbas av saltvatteninträngning såsom t.ex. kustområden, öar etc.

Med stöd av 9 kap. 12 § kan föreskrifterna också användas för att begränsa vanligt förekommande mindre verksamheter som inte är förprövningspliktiga men som man erfarenhetsmässigt vet kan förorena en vattentäkt på ett sådant sätt att olägenhet uppstår för människors hälsa (*till exempel* upplag av slam, petroleumprodukter). Men förfarandet bedöms inte vara lämpligt där t.ex. tillståndspliktiga verksamheter enligt miljöbalken utgör risk för vattentäkten eller där även andra olägenheter än för människors hälsa kan uppstå. Det kan vara påverkan på vattentäkten som har betydelse ur teknisk synpunkt vid beredning eller distribution av dricksvatten. Eller där miljömässiga förändringar av vattentäkten kan uppstå som gör det olämpligt att använda den som råvatten för dricksvattenproduktion. Kommunen gör bedömningen om föreskrifter behövs och tar fram underlaget.

I Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområde 2003:6 finns också information om tillämpningen av dessa bestämmelser, se sidan 6 ff.

Övriga bestämmelser

Livsmedelslagstiftning

Statens livsmedelsverk har beslutat om föreskrifter (SLVFS 2001:30) som gäller hantering av och kvalitet på dricksvatten från vattenverk tillhandahåller *minst* 10 m³ dricksvatten per dygn eller *minst* 50 personer. Föreskrifterna omfattar regler för beredning och distribution, kvalitetskrav, egenkontroll och undersökningar, gränsvärden med mera.

På Livsmedelsverkets webbplats finns *till exempel* undersökningar om bekämpningsmedel i dricksvatten och information om dricksvattenberedskap.

Socialstyrelsens allmänna råd för mindre vattentäkter

Socialstyrelsen har givit ut allmänna råd om försiktighetsmått för dricksvatten (SOSFS 2003:17). I dessa allmänna råd ges rekommendationer till stöd för tillämpningen av 1 kap. 1 §, 2 kap. 1–7 §§, 9 kap. 3 § och 9 § andra stycket och 26 kap. 19 § miljöbalken. Dessa allmänna råd gäller för dricksvatten från vattenverk och enskilda brunnar eller enskilda dricksvattenanläggningar som i genomsnitt tillhandahåller *mindre än* 10 m³ dricksvatten per

dygn, eller som försörjer *färre än 50* personer, såvida inte vattnet tillhandahålls eller används som en del av en kommersiell eller offentlig verksamhet.

Plan- och bygglagen

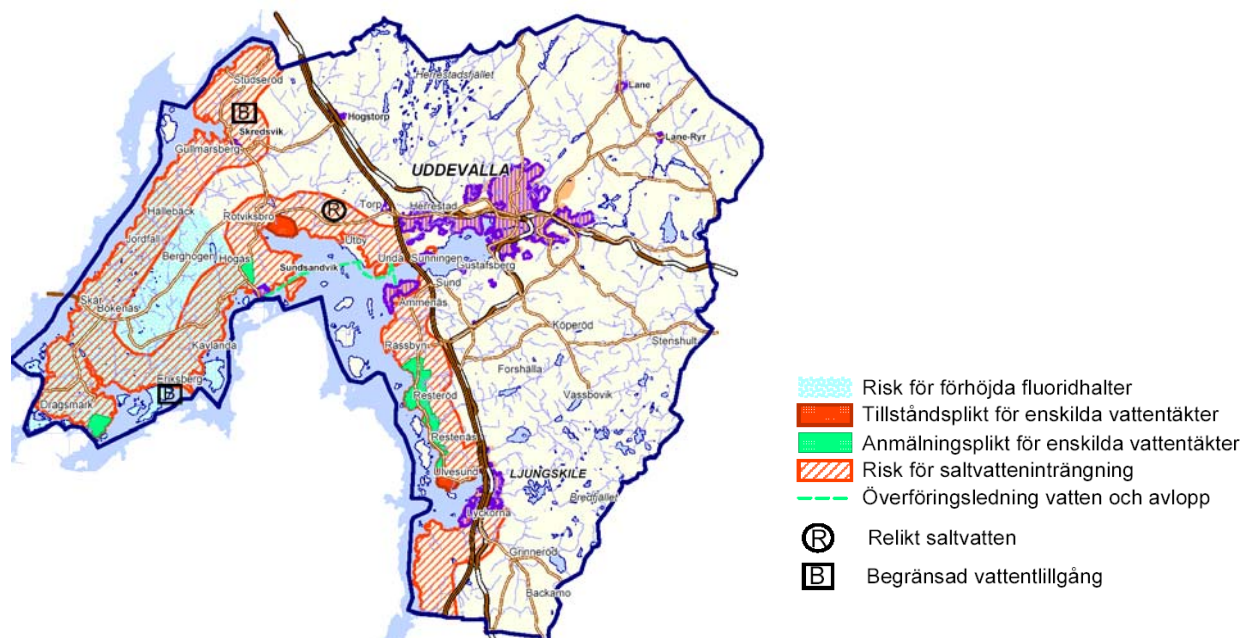
Vattentäkter som normalt inte kräver skyddsområde kan ändå ”skyddas” genom att kommunen i olika sammanhang påtalar de problem som finns i vissa delar av kommunen. Det rör sig då om enskilda vattentäkter. Nedan följer några exempel på för kommunen sätt att påtala vattensystemets känslighet.

Tillstånd för vattentäkt: Område markerat i översiktsplan som innebär att tillstånd först kan ges om den sökande kan visa på att olägenhet inte kan uppstå. Tillstånd för borring och provpumpning kan behöva ges för att kontrollera detta. Detta förarbete kan bli kostsamt för den enskilde eftersom gränsen för erforderliga utredningar är svår att fastställa när det handlar om bergborrade brunnar.

Anmälningsskyldighet: innebär att kommunen innan borring informerar om risker och upplyser om hur man lämpligen sköter en vattentäkt så att den ”får en lång livslängd” och inte stör angränsande vattentäkter.

Se exemplet nedan.

Kommunen kan om det finns ”särskilda skäl” i vissa planer ange bygglovplikt för inrättande eller väsentlig ändring av grundvattentäkter som avses i 11 kapitlet 11 § första punkten miljöbalken (vattentäkt för en- eller tvåfamiljsfastighets eller jordbruksfastighets husbehovsförbrukning eller värmeförsörjning). Stöd för detta finns i 8 kap. 6 § andra stycket punkt 2 i plan- och bygglagen. Denna plikt är då kopplad till detaljplaneområdet. För att bygglov för vattentäkt skall kunna ges krävs undersökningar som visar att olägenhet inte uppstår. Svårigheten är även här att definiera var gränsen för erforderliga utredningar skall dras.

Uddevalla översiktsplan 2002, miljöförhållanden, problemområden vatten och avlopp, karta 1.

5. Fastställande av vattenskyddsområde enligt 7 kapitlet i miljöbalken

Arbetsgången, sammanfattning

Här följer en lista från A-K med huvudmomenten i arbetsgången, från start till slut. Under nästa rubrik finns en närmare beskrivning av de olika momenten. Under varje moment finns också underrubriker.

- A. Underlag för beslut
- B. Samråd med Länsstyrelsen
- C. Yttranden från sakägare inom planerat vattenskyddsområde
- D. Information om ersättningsanspråk
- E. Konsekvensutredning
- F. Samråd med övriga myndigheter
- G. Hantering av inkomna synpunkter
- H. Intresseprövning
- I. Beslut
- J. Register över beslut
- K. Övrigt

Beskrivning av arbetsgången

Nedanstående redovisning ger en översiktlig orientering om ärendegången vid fastställande av vattenskyddsområde enligt 7 kap miljöbalken. Redovisningen gör inte anspråk på att vara fullständig. Hänvisningar görs till andra dokument, lagtext etc. för mera detaljerad information. I Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområde 2003:6 finns mera utförlig information om ansökans innehåll, behov av underlagsmaterial etc. (sid. 60 ff.).

A. Underlag för beslut

Förarbete

Denna tidplan är främst avsedd att vara ett förslag på vilka moment som kan ingå i förarbetet till ett skyddsområde för en ytvattentäkt. Samma moment ingår även för en grundvattentäkt men momenten kommer då delvis att få annan tidsåtgång.

Tidplanen är för övrigt optimistisk och måste naturligtvis anpassas till de verkliga förhållandena.

Arbetsmoment	Månad	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb
1. Policydokument															
2. Politiker info arbetsgång															
3. Politikerinfo juridik															
4. Tillsynsmyndighetens synpunkter															
5. Prel. Förslag skyddsområde															
6. Områdesavgränsning															
7. Riskanalys															
8. Referensgrupp															
9. Konsekvensanalys															
10. Information															
11. Slutligt förslag till länsstyrelsen															

1. En genomgång av kommunens samlade dokument som kan ha betydelse för att beskriva kommunens vilja i miljöhänsen. Exempelvis översiktsplan, miljöpolicy, vision, miljöledningsdokument etc. Denna genomgång syftar till att klargöra hur kommunen ser på miljöarbetet och på vilken nivå skyddsområdesföreskrifterna bör ligga. Är miljöbalkens regler den nivå som kommunen har valt eller vill man gå längre? Motivet för mer långtgående regleringar måste i så fall klart framgå så att inte skyddsnivån blir högre än vad som krävs för att skydda vattentäkten. Föreskrifternas utformning bör alltså följa kommunens/kommunernas övriga miljödokument. Det vill säga spegla kommunens samlade miljösträvan.
2. Informationer till politiker kring hur modernt vattenskyddsarbete tillgår, innebär och vad som skall beaktas.
3. Information till politiker om hur ersättningsfrågor behandlas juridiskt. Viktig punkt eftersom politikerna ofta har dubbla lojaliteter i fastställandet av skyddsområde. Dels utgör politiker det beslutande organet när kommuner själva beslutar om skyddsområde, dels företräder man en grupp väljare.
4. Diskussion med den tänkta tillsynsmyndigheten för att klargöra vilken huvudinriktning bestämmelserna skall ha. Tillstånd/förbud. Observera att tillstånd skall användas för att tillåta verksamhet men med vissa restriktioner. Förbud skall i normalfallet vara ett förbud dvs. dispensmöjligheten skall användas restriktivt.
 - a. Berör skyddsföreskrifterna flera kommuner är det nödvändigt med en samordning så att tillämpningen av föreskrifterna inte skiljer sig åt. (Det är viktigt att föreskrifterna är tydliga.)
 - b. Vissa kriterier bör definieras t.ex. tillfälliga upplag.
5. Preliminärt förslag till skyddsbestämmelser.

6. Områdesavgränsning. Detta utformas i första skedet strikt efter Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområde 2003:6. För att åstadkomma ett mer genomarbetat förslag till områdesbegränsning tas hänsyn till hydrologiska och geologiska faktorer, kända riskobjekt samt ekonomiska kartans information.
7. Kartläggning av riskobjekt. Skyddsområdet storlek kommer att vara avgörande om en kartläggning i fält är genomförbar. En annan väg är att bedöma risker utifrån de verksamheter som idag är tillståndspliktiga, har tillstånd eller är anmälningspliktiga.
8. Referensgrupp eller arbete i olika intressegrupper. Första förslaget till föreskrifter kan och bör kommuniceras med berörda intresseorganisationer eller representanter för att i ett tidigt skede inhämta deras detaljkunskaper. Nödvändigt förfarande för att få kännedom om förslagets konsekvenser. Både verkliga och upplevda.
 - a. Spelregler för referensgrupp. För att effektivisera arbetet i referensgruppen är det nödvändigt att dess funktion klarläggs och att alla ställer upp på detta. Se förslag i Bilaga 2.
 - b. Val av representanter i gruppen. Kommunen väljer deltagarna. Avsikten är inte att vara någon heltäckande grupp. En översiktlig lista på tänkbara intressegrupper finns i Bilaga 2. Listan är inte komplett utan bör justeras efter områdets speciella förhållanden.
 - c. Klarlägga i vilket skede kommunen väljer att ta upp frågor kring ev. ersättning.
 - d. Dessa samråd har inte till syfte att uppnå enighet utan är att betrakta som erfarenhet och kunskapsinsamling.
9. Referensgruppens synpunkter arbetas in där kommunen anser dessa relevanta.
10. Skyddsområden som utformas enligt Naturvårdsverkets handbok kan ha en stor utbredning. Detta medför att information om skyddsområdet sannolikt inte kan sändas ut till samtliga berörda eller att det är möjligt att ordna informationsmöten. Lämpligt kan vara att utnyttja dagspressen, kommunernas hemsidor och skärminformationer på kommunernas medborgarkontor eller liknande. Men där det är lämpligt, t.ex. där antalet sakägare är begränsat, kan det vara bra att ordna informationsmöten på plats för berörda inom det planerade vattenskyddsområdet.
11. Slutligt förslag på skyddsföreskrifter redovisas till referensgruppen. Detta förslag förs vidare till samråd med Länsstyrelsen.

Tekniskt underlag

Tekniskt underlag, t.ex. hydrologiska/geohydrologiska utredningar, uppehålls- och transporttider, fältundersökningar, underlag i vattendomar/tillstånd enligt miljöbalken för vattentäkt, uppgift om anläggningar/anordningar för vattenförsörjning, riskanalyser, beredskapsplaner, uppgifter om vattenkvalité, nuvarande och framtida vattenbehov, eventuella reservtakter etc. bör ingå liksom gällande planer enligt plan- och bygglagen (PBL).

Karta med avgränsning av vattenskyddsområde

Kartan med avgränsning av vattenskyddsområde bör inte ges större noggrannhet än 1:10 000 för att undvika en övertolkning av avgränsningen. Det kan i vissa sammanhang finnas behov av mera detaljerad karta. Denna bör i så fall tas fram av huvudmannen vid dessa tillfällen.

Vid presentation av vattenskyddsområdets avgränsning via kommunernas och länsstyrelsens GIS-verktyg och hemsidor bör därför kartor med större noggrannhet än 1:10 000 **inte** gå att ta fram för allmänheten. Önskas däremot bättre noggrannhet kan hemsidorna hänvisa till huvudmannen som redovisar avgränsningen i specialkartor.

Förslag till föreskrifter

Stöd för att meddela föreskrifter finns i 7 kap 22, 30 §§ miljöbalken (SFS 1998:809) och i 9 kapitlet miljöbalken. Se vidare under rubriken *Utformning av föreskrifter för vattenskyddsområde* på sidan 26.

Dokumentation av den interna beredningen

Dokumentation av den interna beredningen i kommunen, eventuella samråd/information som skett med berörda etc. och vad som därvid framkommit och vilka ändringar det har föranlett.

B. Samråd med Länsstyrelsen

Samråd skall ske med länsstyrelsen. Fullständigt underlag för beslut bör ligga till grund för samrådet. Bestämmelser om samråd finns i förordningen om områdesskydd (1998:1252) 25 §. I de fall länsstyrelsen skall besluta om vattenskyddsområde överlämnas ärendet efter genomfört samråd och eventuella justeringar till länsstyrelsen för beslut. I de fall kommunen beslutar om vattenskyddsområde beaktas länsstyrelsens synpunkter på lämpligt sätt i det fortsatta arbetet.

C. Yttranden från sakägare inom planerat vattenskyddsområde

Ägare och innehavare av särskild rätt till mark (definierat i Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområde 2003:6, sid. 64) skall föreläggas att yttra sig över förslaget till vattenskyddsområde och föreskrifter. Tiden för yttrande får inte sättas kortare än en månad. Föreläggandet skall delges. Bestämmelser om detta finns i förordningen om områdesskydd (1998:1252), 24§. Syftet är att säkerställa att alla berörda får del av förslaget och att eventuella synpunkter hanteras på ett samordnat sätt.

Hur gör man då?

Bestämmelser om delgivning finns delgivningslagen i SFS 1970:428. Är det ett stort antal berörda inom det planerade vattenskyddsområdet kan delgivning ske genom kungörelse. Det innebär att meddelande om förslaget till vattenskyddsområde och föreskrifter, samt var förslaget hålls tillgängligt, införs i ortstidningar. Förslaget till vattenskyddsområde (karta) och föreskrifter bör i det fallet också sändas ut till berörda inom det planerade vattenskyddsområdet per post (s.k. lösbrev), jämför även 17 § andra stycket delgivningslagen. Förslaget kan också sändas enbart per post med delgivningskvitto eller mottagningsbevis till berörda sakägare. Det är lämpligt då antalet berörda är begränsat och det bedöms hanterbart att distribuera och ta emot och kontrollera delgivningskvitton o. dyl.

Exempel på föreläggande att yttra sig finns i Bilaga 3.

Fullständiga handlingar skall finnas tillgängliga för allmänheten/berörda sakägare hos kommunen eller länsstyrelsen (*när länsstyrelsen beslutar*). Förslaget till vattenskyddsområde

och föreskrifter kan också ställas ut på bibliotek, stadsdelskontor eller dylikt, läggas ut på kommunens hemsida etc.

D. Information om ersättningsanspråk

Vid bildande av vattenskyddsområde kan, som en följd av intrång och begränsningar i rätten att använda mark- och vattenområden, ägaren eller innehavaren ha rätt till intrångsersättning och i vissa fall begära inlösen av fastighet. Ersättningen betalas av staten, kommunen eller den i vars intresse som vattenskyddsområdet fastställs t.ex. kommunen. Dock inte av VA-verksamheten dvs. taxekollektivet. Närmare bestämmelser finns i 31 kap miljöbalken 4-15 §§.

Förutsättningar för att få ersättning

Ersättning utgår endast om pågående markanvändning avsevärt försvåras eller om mark tas i anspråk. Ersättning utgår **inte** på grund av **förväntningar om ändrad markanvändning**. Den skada som en ägare eller annan rättighetshavare lider genom att inte i framtiden ha möjlighet att utnyttja marken på annat sätt än tidigare, dvs. bortfall av förväntningar, ersätts inte. Det handlar då inte om pågående markanvändning, utan ändrad markanvändning.

Åtgärder eller begränsningar som krävs för att uppfylla **en lags aktsamhets- eller hänsynskrav**, t.ex. hänsynsreglerna i miljöbalken, **berättigar inte heller till ersättning**. En verksamhetsutövare är skyldig att iakttä dessa regler och om en myndighet meddelar föreläggande eller förbud för att de ska följas, kan detta inte innebära ett ingrepp i pågående markanvändning som medför att ersättning ska utgå. Det följer en allmän princip som traditionellt gällt i svensk rätt att ingrepp i miljöns intresse inte ger markägaren rätt till ersättning.

Enligt 31 kap miljöbalken ska bestämmelserna i expropriationslagen (1972:719) gälla vid ersättning och inlösen vid ingripande av det allmänna, om inte balken innehåller avvikande bestämmelser. Ersättning utgår endast om **pågående markanvändning** avsevärt försvåras eller om **mark tas i anspråk**. Intrånget ska vara någorlunda kvalificerat. Det finns inte någon entydig definition av pågående markanvändning, utan det måste avgöras från fall till fall och med utgångspunkt i vad som vid varje tidpunkt framstår som en naturlig fortsättning av den pågående markanvändningen. Markägare som hindras att vidta en naturlig och normal rationalisering av pågående markanvändning bör kunna få ersättning för detta. Åtgärder inom ramen för befintligt tillstånd betraktas också normalt som pågående markanvändning. Åtgärder eller verksamhet som det finns tillstånd, bygglov eller dylikt för, men som inte har påbörjats kan under vissa omständigheter också bedömas som pågående markanvändning.

En underförstådd och självklar begränsning i uttrycket pågående markanvändning är att endast lagenlig användning av mark eller byggnad berättigar till ersättning. Begränsningar av verksamhet som bedrivs utan nödvändiga tillstånd eller i strid med tillstånd berättigar inte till ersättning.

Vidare fordras att den **pågående markanvändningen avsevärt försvåras** för att ersättning ska utgå. Intrånget ska också vara någorlunda kvalificerat. Man måste som framgår ovan vara beredd att underkasta sig vissa inskränkningar av hänsyn till allmänna intressen, utan att kunna kräva ersättning för bagatellartade intrång. I tidigare rättsfall har framförts att en fastighetsägare endast skulle behöva tolerera ett intrång som var bagatellartat för honom eller henne och en toleransgräns på 10 % inom berörd del fick anses vara den högsta som i något

fall skulle behöva tolereras (NJA 1981 s. 351 I och II). I Miljöbalken, En kommentar Del II, Bengtsson m.fl. framgår att införandet av de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken bedöms ha förskjutit gränsen för vad som utgör avsevärt försvårande av markanvändningen. I vilken grad är dock än så länge oklart.

I samtliga fall där ersättning utgår för avsevärt försvårande av pågående markanvändning ska avräknas vad den enskilde ska tåla utan ersättning, bl.a. utifrån hänsynsreglerna i miljöbalken. Denna s.k. **självrisk** varierar i olika situationer beroende på vilka hänsynsregler som blir tillämpliga.

Det som gäller fastighet i det här avseendet gäller också särskild rätt till fastighet.

I Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområden 2003:6 sid. 56 ff. finns mera information om förutsättningarna för ersättning vid inrättande av vattenskyddsområden.

Överenskommelser om ersättning eller inlösen

Ersättningsfrågor bör i första hand lösas förhandlingsvägen. Det framgår av förarbeten till miljöbalken och även av 26 och 30 §§ i förordningen om områdesskydd (1998:1252). Uppgörelser om ersättning eller inlösen bör träffas så snart som möjligt efter att beslut om vattenskyddsområde fattats. Det finns två olika tillvägagångssätt enligt miljöbalken för att få fram eventuella ersättningsanspråk.

Enligt 31 kap 12 § får den myndighet som skall fatta beslut om vattenskyddsområde och innan beslut tas, *förelägga den som vill göra anspråk på ersättning eller inlösen att anmäla sitt anspråk*. Anmälan skall göras inom viss tid, minst två månader, annars förloras rätten att senare väcka talan om ersättning eller inlösen.

Det skall finnas ett ordentligt underlag för sakägaren att ta ställning till och det skall tydligt framgå att om föreläggandet inte följs går rätten till ersättning eller inlösen förlorad. Det ställs samtidigt krav på att eventuella yrkanden om ersättning eller inlösen från sakägare skall vara tydligt preciserade. Det här förfarandet kan ge myndigheten eller den på vars uppdrag skyddsområde skall fastställas, möjlighet att bedöma kostnaden för det planerade skyddet i förväg. Det kan vara lämpligt att samordna detta med föreläggande till sakägare att yttra sig över förslag till skyddsområde och föreskrifter enligt ovan.

Information om ersättningsanspråk kan också lämnas under processens gång utan några formella krav på sakägaren att i förväg precisera och anmäla eventuella anspråk. Det går att begära ersättning i efterhand ändå. Men för att det skall vara möjligt att träffa ekonomiska uppgörelser i samband med att beslutet om vattenskyddsområde fattas, måste det finnas ett ordentligt underlag för sakägare att ta ställning till och informationen får inte lämnas för sent. Senast i samband med att förslag till vattenskyddsområde och föreskrifter redovisas och sakägare föreläggs att yttra sig över förslaget, bör därför information lämnas till berörda om de regler som gäller i det här fallet.

Ny ägare till fastighet är bunden av avtal om ersättning som tidigare ägare slutit med den ersättningsskyldige.

Ersättningstalan

När beslut om vattenskyddsområde är fattat och i de fall där överenskommelse inte har träffats om ersättning eller inlösen och rätten att föra talan i det avseendet inte har gått förlorad tidigare, kan den som vill göra anspråk på ersättning eller inlösen väcka talan hos miljödomstolen för det aktuella området. Det skall ske senast inom ett år efter det att beslutet om skyddsområde har vunnit laga kraft. Annars kan rätten till ersättning också gå förlorad. Om förhandlingar om ersättning har påbörjats men drar ut på tiden, bör den enskilde sakägaren ändå väcka talan vid domstol för att undvika att riskera att av det här skälet förlora rätten till ersättning.

En förteckning över domslut i Miljööverdomstolen om ersättningsfrågor finns i Bilaga 4.

E. Konsekvensutredning

(Krav när länsstyrelsen beslutar. Rekommenderas även vid beslut av kommuner.)

Det finns bestämmelser i verksförordningen (1995:1322) och ”simplexförordningen” för små företag (1998:1820) om att myndigheter skall göra en konsekvensutredning vid beslut om bl.a. vissa typer av föreskrifter för vattenskyddsområde och redovisa vilka följder föreskrifterna bedöms få. Enligt verksförordningen ska statliga myndigheter, kommuner, landsting, organisationer och andra som kostnadsmässigt eller på något annat betydande sätt berörs samt Ekonomistyrningsverket ges tillfälle att yttra sig i frågan och om konsekvensutredningen. (Mer information om detta samt exempel på en konsekvensutredning finns i Naturvårdsverkets *Handbok – Bildande och förvaltning av naturreservat.*)

Föreskrifter enligt 7 kap 30 §, som avser rätten att färdas och vistas i området och om ordningen generellt i området, har en sådan allmän giltighet att det skall göras en konsekvensutredning. Dessa föreskrifter är inte ersättningsgrundande. Normalt inskränks handlingsfriheten ganska lite för allmänhet och småföretag enligt dessa bestämmelser och omfattningen av utredningen kan därför vara ganska begränsad.

Konsekvensutredningen (i de fall en sådan finns) och förslaget till vattenskyddsområde bör remitteras till berörda enligt ovan i samband med att samråd genomförs med övriga myndigheter.

Det finns dock inga krav på att utföra den här typen av konsekvensutredning vid fastställande av föreskrifter enligt 7 kap 22 § miljöbalken, som riktar sig till ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheter etc. Konsekvenserna för enskilda sakägare kan inte bedömas genom generella antaganden i någon större utsträckning. Den här typen av föreskrifter kan dock vara ersättningsgrundande om konsekvenserna för en enskild sakägare till följd av vattenskyddsföreskrifterna är mycket långtgående. Detta prövas i dock särskild ordning i Miljödomstolen.

I Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområde 2003:6 finns mera utförlig information, sidan 65 ff.

F. Samråd med övriga myndigheter

I ärenden som berör skogsmark skall yttrande inhämtas från Skogsvårdsstyrelsen, om det inte är uppenbart att ärendet saknar betydelse för dem. Sveriges Geologiska Undersökning och andra berörda myndigheter skall också höras på motsvarande sätt. Fiskeriverket skall höras i de fall fiske och vattenbruk berörs. Bestämmelser om detta finns i förordningen om områdesskydd (1998:1252), 25 a och 26 §.

Fler centrala verk och myndigheter kan vara aktuella, ofta som sakägare, till exempel Banverket, Vägverket och Sjöfartsverket.

G. Hantering av inkomna synpunkter

När kommunen beslutar

Eventuellt genomförs nu ett förnyat samråd med länsstyrelsen, om det t.ex. framkommit synpunkter som lett till betydande ändringar av förslaget till vattenskyddsområde eller föreskrifter.

När länsstyrelsen beslutar

Synpunkter som inkommit från sakägare och övriga myndigheter översänds till kommunen (eller annan sökande) för bemötande.

Om det framkommit nya uppgifter av vikt för ärendet kan det behöva remitteras på nytt.

H. Intresseprövning

Vattenskyddsområde är enligt förarbetena till miljöbalken ett sådant angeläget allmänt intresse där det får föreskrivas om inskränkningar för en enskild fastighetsägare eller innehavare, för att syftet med skyddet skall kunna uppnås. En intresseprövning skall dock göras som innebär att man även tar hänsyn till enskilda intressen. Det skall finnas en rimlig balans mellan vad det allmänna vinner och den enskilde förlorar på grund av inskränkningen. Den enskildes rätt att använda området får inte inskränkas mera än vad som krävs för att uppnå syftet med vattenskyddsområdet. I det här sammanhanget erinras om att inskränkningar kan kompenseras genom en ersättningsrätt för den enskilde. I miljöbalken finns ersättningsbestämmelser i kap 31.

Närmare bestämmelser om intresseprövning finns i 7 kap 25 § miljöbalken. Se också 1 kap 1 § och 2 kap miljöbalken.

I. Beslut

Utformning av beslut

Beslut om vattenskyddsområde och föreskrifter fattas med stöd av 7 kap 21 § respektive 7 kap 22 § miljöbalken. Föreskrifter för allmänheten beslutas med stöd av 7 kap 30 § miljöbalken.

I Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområde 2003:6 finns information om innehåll och utformning av beslut, se bilaga 4. I det här sammanhanget erinras särskilt om

förvaltningslagens regler om att myndigheter, i det här fallet även kommunfullmäktige, skall motivera sina beslut.

Överklagande

Överklagande av beslutet skall ske till länsstyrelsen enligt förordningen om områdesskydd (1998:1252) när kommunen beslutar. I de fall länsstyrelsen beslutar skall överklagandet ske till regeringen. Naturvårdsverket m.fl. myndigheter får överklaga beslutet enligt förordningen om områdesskydd (1998:1252) 40 §. Information om hur man överklagar skall finnas i beslutet och i kungörelsen av beslutet.

Kungörelse av beslut

Beslutet om vattenskyddsområde skall kungöras på det sätt som är föreskrivet för författningar i allmänhet. Beslut som fattas av länsstyrelsen skall kungöras i länets författningssamling. Det sker genom länsstyrelsens försorg. (Lag om kungörande av lagar och andra författningar, SFS 1976:633.) Detta gäller även beslut om upphävande och revidering av befintliga vattenskyddsområden.

Kungörelse om beslutet skall införas i ortstidning. Bestämmelser om detta finns i förordningen om områdesskydd (1998:1252), 27 §. Syftet är dels att alla som är berörda av beslutet skall få del av det, dels att hanteringen av eventuella överklaganden kan ske samordnat och beslutet vinna laga kraft. I Lag om kungörande i mål och ärenden hos myndighet m.m. (SFS 1977:654), som inte gäller författningar, anges att med ortstidning avses tidning som är spridd till minst fem procent av hushåll på orten. Dagstidningsförteckning med bland annat uppgift om ortspressens spridning per län och kommun tas fram årligen av Presstödnämnden/Tidningsstatistik AB.

Exempel på kungörelse av beslut finns i Bilaga 5.

Utskick av beslut

Beslutet skall dessutom sändas till markägare och innehavare av särskild rätt till mark inom vattenskyddsområdet samt till Naturvårdsverket enligt förordningen om områdesskydd (1998:1252), 28 och 31 §§. Enligt samma bestämmelse skall beslutet alltid sändas till Lantmäterimyndigheten och enligt 29 § till länsstyrelsen (*i de fall kommunen beslutar*). Andra myndigheter skall ha beslutet om de är berörda i ärendet. Räddningstjänsten bör alltid få beslutet.

J. Register över beslut

Länsstyrelsen skall hålla register över beslut om fastställande av vattenskyddsområden i länet enligt förordningen om områdesskydd (1998:1252), 33 §. Det gäller även beslut som fattas av kommunfullmäktige.

K. Övrigt

Upphävande av beslut

Närmare information om det finns i Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområde 2003:6, sid. 66.

Utformning av föreskrifter för vattenskyddsområde

Stöd för att utfärda föreskrifter finns i 7 kap 22, 30 §§ samt 9 kap 12 §§ miljöbalken (SFS 1998:809). Interimistiska förbud kan inrättas med stöd av 7 kap 24 § miljöbalken för tillfälligt skydd av områden där det finns planer på att inrätta ett vattenskyddsområde. Detta kapitel behandlar endast föreskrifter enligt 7 kap miljöbalken.

Föreskrifter enligt 7 kap 22 § miljöbalken

Det är viktigt att föreskrifterna säkerställer skyddet för vattentäkten på både lång och kort sikt. Med lång sikt avses ett flergenerationsperspektiv. Föreskrifterna får dock inte innebära inskränkningar som går längre än att syftet med skyddet uppnås (7 kap 25 § miljöbalken). Enligt de allmänna råden till 7 kap 25 § (NFS 2003:16) är det dock vanligt att syftet kan uppnås endast genom höga skydds nivåer och långt gående restriktioner.

Ur Allmänna råd till 7 kap 22 § miljöbalken:

Föreskrifter för vattenskyddsområden bör utformas så att de säkerställer ett tillräckligt skydd på både kort och lång sikt, dvs. i ett flergenerationsperspektiv. De bör anpassas efter lokala förhållanden och efter skyddsbehovet.

Föreskrifter för vattenskyddsområden kan behöva utformas så att de medför långtgående inskränkningar i rätten att förfoga över fastigheter.

I föreskrifterna bör beaktas konsekvenserna både av plötsliga och kontinuerliga utsläpp från föroreningskällor. Det kan gälla såväl punktkällor som diffusa föroreningskällor.

Vissa verksamheter bör förbjudas inom ett vattenskyddsområde. Detta gäller t.ex. sådana verksamheter som kan ge upphov till irreversibla skador eller skador som kan få långtgående konsekvenser för vattnets kvalitet och kvantitet.

Inskränkningarna i rätten att förfoga över fastigheter bör vid behov omfatta både pågående verksamheter och tillkommande verksamheter.

Föreskrifter enligt 7 kap 22 § miljöbalken riktar sig mot markägare eller rättighetsinnehavare, t.ex. fastighetsägare och verksamhetsutövare. Som ett led i att göra föreskrifterna tydliga och lättförståeliga för de som omfattas av dem bör man förklara vad/vem som menas när olika begrepp används, till exempel verksamhetsutövare. För en lekman kan det vara lätt att uppfatta verksamhetsutövaren som den som har användning för skyddsområdet, dvs. huvudmannen för vattentäkten, vilket leder till en felaktig tolkning av föreskrifternas innebörd. Det bör därför inkluderas en ordlista i föreskrifterna för att undvika liknande problem. När uttrycket ”hantering” förklaras kan definitionen i 14 kap 4 § miljöbalken vara ett underlag.

14 kap 4 § miljöbalken

Med hantering av kemisk produkt eller bioteknisk organism avses en verksamhet eller åtgärd som utgörs av tillverkning, bearbetning, behandling, förpackning, förvaring, transport, användning, omhändertagande, destruktion, konvertering, saluförande, överlåtelse och därmed jämförliga förfaranden.

Myndigheten bör noga tänka igenom vilka typer av hantering som ska omfattas av tillståndskrav respektive förbud och ange detta om hanteringen inte redan omfattas av förbud eller tillståndskrav enligt andra författningar. I de allmänna råden till 7 kap 22 § miljöbalken (NFS 2003:16) anges i 13 punkter verksamheter och hanteringar som bör regleras. Dessa punkter utvecklas ytterligare i Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområden 2003:6. Notera att det ofta behövs olika grad av inskränkningar för samma hantering beroende på om den sker inom primär eller sekundär (eller tertiär) skyddszon (för indelning i skyddszoner, se Naturvårdsverkets handbok om vattenskyddsområden, 2003:6). Redan vid utformningen av föreskrifterna bör man dessutom fundera över hur de ska tillämpas vid till exempel tillstånd- eller dispensansökningar. Det är också lämpligt att föreskrifterna samordnas med kommunens övriga miljödokument och eventuell miljöpolicy, dvs. speglar kommunens samlade miljösträvan.

Under hösten 2004 yttrade sig Naturvårdsverket till regeringen i tio stycken ärenden som gällde överklagan om beslut om vattenskyddsområde i Dalarna, Uppsala, Sörmland och Skåne län (se målnummer i referens- och litteraturlistan).

Regeringen har hittills beslutat i fyra av dessa ärenden. I tre har regeringen upphävt beslutet om vattenskyddsområdet med motiveringen ”Om ett vattenskyddsområde inrättas måste dock föreskrifterna vara tydliga. De nu aktuella föreskrifterna innehåller ett flertal brister och otydligheter. Då länsstyrelsernas föreskrifter för aktuellt vattenskyddsområde inte är klara och lättförståeliga bör beslutet upphävas.” Tänk alltså på att vara mycket tydlig i utformningen av föreskrifter.

Första förslaget till föreskrifter kan och bör kommuniceras med berörda intresseorganisationer eller representanter för dessa i ett tidigt skede för att inhämta deras detaljkunskaper (se under rubriken *Beskrivning av arbetsgången*, punkt A *Underlag för beslut* samt Bilaga 2). Det är ett användbart förfarande för att få kännedom om förslagets konsekvenser, både verkliga och upplevda sådana. Det är viktigt att vara medveten om, och vara tydlig med, att detta förfarande inte har till syfte att uppnå enighet utan är att betrakta som erfarenhets- och kunskapsinsamling. (Förfarandet ska inte förväxlas med tidigt samråd enligt miljöbalken.) Man bör även informera rättighetsinnehavare och fastighetsägare som berörs av föreskrifterna.

Vad gäller enligt andra föreskrifter

Man bör också ta hänsyn till vad som redan är reglerat i andra föreskrifter från kommunen, länsstyrelser och statliga myndigheter. Dubbelreglering ska undvikas, dvs. en föreskrift med precis samma innehåll ska inte införas. Hänvisning till en föreskrift som berör hantering inom vattenskyddsområden kan och bör däremot göras för att ge läsaren en överblick över gällande bestämmelser. Till exempel ”Enligt 14 § Naturvårdsverkets föreskrifter om spridning av

kemiska bekämpningsmedel (SNFS 1997:2) gäller att..." (förslagsvis under ett avsnitt med Allmänna upplysningar etc.).

Det är dock möjligt att i skyddsföreskrifterna ställa krav som går utöver befintliga föreskrifter, så länge de kan motiveras med att syftet med vattenskyddsområdet uppnås. Det är också möjligt att precisera befintliga krav. Om en befintlig bestämmelse innehåller undantagsmöjligheter som är vidare än vad som krävs för att syftet med vattenskyddsområden kan det vara nödvändigt att skriva in motsvarande bestämmelse i skyddsföreskrifterna. Då görs dispensprövningen mot vattenskyddsföreskriften och mot bakgrund av syftet med vattenskyddsområden.

Exempel på andra föreskrifter som kan gälla/gäller för vattenskyddsområden finns på sid. 44-45 i Naturvårdsverkets handbok.

Inskränkningar i rätten att förfoga över fastighet m.m.

Enligt 7 kap 22 § miljöbalken kan föreskrifterna inte formuleras så att det ställs krav på att någon ska vidta aktiva åtgärder, endast inskränka användningen av fastigheten. Ett undantag är krav på huvudmannen att sätta upp skyltar eller stängsel. Dock får, enligt 16 kap 2 § miljöbalken, tillstånd, godkännande eller dispenser enligt balken eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av balken, förenas med villkor. Detta medger ändå en möjlighet att ställa krav på aktiva åtgärder. Sammantaget innebär detta en inskränkning i rätten att förfoga över fastigheten.

Förbud

Förbud är en strängare reglering än ett tillståndskrav och bör användas om huvudregeln är att verksamheten eller åtgärden inte ska bedrivas. Förutsättningarna för att få dispens från ett förbud ska vara svårare att uppfylla än förutsättningarna för att få ett tillstånd. Dispens är ett undantag från ett förbud och myndigheten ska därför vara restriktiv med att bevilja dispens.

Enligt 7 kap 26 § miljöbalken får dispens enligt 7 kap 22 § endast ges om det är förenligt med förbudets eller föreskriftens syfte. I kommentarerna till 7 kap 26 § miljöbalken anges att bestämmelsen ger uttryck för en mycket restriktiv syn på möjligheterna till dispens (Regeringens proposition 1997/98:45, Miljöbalk: Författningskommentar och bilaga 1, del 2). Det är alltså viktigt att redan vid utformningen av föreskrifterna vara medveten om att det krävs särskilda skäl för att få dispens. Ekonomiska skäl eller det faktum att en verksamhetsutövare anser sig behöva dispens från förbudet bör därmed inte bedömas som särskilda skäl. Eventuellt kan det föreskrivas att endast tidsbegränsade dispenser ska beviljas, till exempel under en omställningsperiod.

Exempel på verksamheter som bör förbjudas är hantering av kemiska bekämpningsmedel i primär skyddszon.

Enligt 7 kap 22 § kan dispens från förbud meddelas av den myndighet som fastställt skyddsområdet. Av samma paragraf framgår även att tillståndsprövning, anmälningsförfarande och dispensprövning kan överlåtas från Länsstyrelsen till kommunal miljönämnd.

Interimistiska förbud

När en fråga har väckts om ett område skall skyddas som vattenskyddsområde eller om ett redan skyddat område skall få utökat skydd, får länsstyrelsen eller kommunen med stöd av 7 kap 24 § miljöbalken utfärda ett interimistiskt förbud inom området. Åtgärder som berör området eller som strider mot syftet med det tilltänkta skyddet beläggs då med tillståndsplikt. Förbudet får gälla högst tre år. Om det finns särskilda skäl får förbudet förlängas att gälla högst ett år. Vid synnerliga skäl får förbudet förlängas ytterligare högst ett år.

Tillståndsplikt

Tillståndsplikt används då man vill kontrollera förutsättningarna för hur en verksamhet eller åtgärd bedrivs inom vattenskyddsområden. Exempelvis kan det föreskrivas att ny anmälningspliktig miljöfarlig verksamhet inom vattenskyddsområden beläggs med tillståndsplikt (9 kap 6 § miljöbalken). Inskränkningar i verksamheten eller åtgärden preciseras då i form av tillståndsvillkor, vilket också kan innebära krav på aktiva åtgärder.

Grundregeln vid tillståndskrav är att den sökande ska beviljas tillstånd. Avslag på en tillståndsansökan ska vara lika ovanligt som dispens från ett förbud. Detta är något som bör tas i beaktande redan vid utformningen av föreskrifterna. En tillståndsplikt ska inte användas som ett förtäckt förbud. Då är det lämpligare att förbjuda hanteringen och eventuellt bevilja enstaka dispenser istället.

Vid behandling av tillståndsansökningar behöver kommunen vara medveten om att det är den tillståndsgivande myndigheten som ska känna till täktens hydrologiska och kemiska förhållanden, känslighet och dylikt. Det kan inte krävas att den sökande ska redovisa sådana förhållanden eller göra undersökningar för att utröna detta. Dessa förhållanden bör ha framgått av underlagsarbetet för inrättandet av vattenskyddsområdet och alltså redan vara kända av den tillståndsgivande myndigheten. Däremot ska det förstås ställas krav på att den sökande redovisar vilka effekter den aktuella verksamheten kan ha på yt- eller grundvatten eller på marken i tillrinningsområdet.

Jämför Miljööverdomstolens beslut (Mål nr M 8509-03) om tillstånd till anläggande av bergvärmepump inom ett vattenskyddsområde. Miljööverdomstolen framhåller att bedömningen har gjorts med utgångspunkt i de specifika förhållanden som råder på just den fastighet som omfattas av ansökan (läget i förhållande till vattentäkterna och grundvattnets flödesriktning). Tillstånd till en anläggning kan inte utgöra tillräckligt underlag för att bevilja andra anläggningar tillstånd, eftersom man gör en individuell bedömning i det enskilda fallet. För att åstadkomma ett generellt förbud mot inrättande av bergvärmeanläggningar inom vattenskyddsområdet krävs en ändring av de gällande föreskrifterna.

Anmälningsplikt

Anmälningsplikt kan användas beträffande åtgärder som är mindre riskabla för vattentäkten. Undantag från anmälningsplikten kan till exempel göras för hushållens användning av kalk eller gödsel på tomtmark. Notera dock att en hantering som regleras med anmälningsplikt i sekundära skydds-zonen kan regleras med förbud eller tillståndskrav i den primära skydds-zonen.

Andra utformningar av föreskrifter

Det går också att utforma en föreskrift så att en verksamhet eller åtgärd är tillåten inom vattenskyddsområden, men endast under vissa förutsättningar som anges direkt i föreskriften. Då måste föreskriften utformas som en inskränkning i användandet och inte som ett krav på aktiva åtgärder.

En föreskrift kan också formuleras som en precisering av ett krav som finns i andra föreskrifter, t.ex. att förvaring av kemikalier endast får förekomma om marken hårdgjorts, att kemikalier måste invallas eller att mängden kemikalier som får lagras vid ett och samma tillfälle begränsas (NFS 2003:24).

Föreskrifter enligt 7 kap 22 § gäller endast inom vattenskyddsområden men en verksamhetsutövare som befinner sig utanför området, vars verksamhet kan ha skadliga effekter på grund- eller ytvattnet i området är skyldig att iaktta hänsyn till vattenskyddsområden vid utövandet av sin verksamhet (allmänna hänsynsreglerna 2 kap miljöbalken). Det är därför viktigt att sprida information om detta även i skyddsområdets närområde.

Handläggning av ärenden enligt föreskrifterna

Anvisningar för hur ärenden, till exempel en tillståndsansökan, ska handläggas enligt föreskrifterna bör hanteras i ett separat dokument. Detta för att inte behöva gå igenom beslutsprocessen för fastställande av föreskrifter varje gång rutiner eller bedömningsgrunder förändras. Trots att anvisningarna inte är en del av föreskrifterna bör man ta ställning till dessa redan vid utformningen av föreskrifterna och därigenom förhoppningsvis förebygga problem som kan uppstå vid tillämpningen.

På samma sätt kan man hantera information till sökande i ett särskilt dokument vid sidan om föreskrifterna, till exempel om vilka minimikrav som ska uppfyllas för att tillstånd ska beviljas, övergångstider för tidsbegränsning av dispenser m.m. Om det aktuella skyddsområdet sträcker sig över mer än en kommun krävs en samordning så föreskrifterna tillämpas lika i alla berörda kommuner.

Tabell över när olika utformningar av föreskrifter kan användas. Tabellen ska inte betraktas som heltäckande utan som exempel på olika utformningar av föreskrifter.

Typ av verksamhet	Primär skyddszon ¹⁾	Sekundär skyddszon	Tertiär skyddszon
Verksamheten/åtgärden ska ej förekomma inom vattenskyddsområdet	Förbud med dispensmöjlighet	Förbud med dispensmöjlighet	Förbud med dispensmöjlighet (Tillståndsplikt ²⁾)
Verksamheten/åtgärden kan få förekomma men med inskränkningar	Tillståndsplikt Inskränkningar anges direkt i föreskriften	Tillstånds-/anmälningsplikt Inskränkningar anges direkt i föreskriften	Anmälningsplikt Miljöbalkens hänsynsregler ³⁾ Gällande föreskrifter till exempel NFS 200X:XX
Verksamheten/åtgärden regleras i annan föreskrift	Precisering/skärpning av kraven Hänvisning till föreskriften	Precisering/skärpning av kraven Hänvisning till föreskriften	Miljöbalkens hänsynsregler ³⁾ Gällande föreskrifter till exempel NFS 200X:XX
Verksamheten/åtgärden är mindre riskabel	Anmälningsplikt	Anmälningsplikt	Miljöbalkens hänsynsregler ³⁾ Gällande föreskrifter till exempel NFS 200X:XX

¹⁾ I primär skyddszon bör sådan miljöfarlig verksamhet som innebär risk för förorening av yt- eller grundvatten inte få etableras.

²⁾ Enligt 14 §, SNFS 1997:2 om spridning av bekämpningsmedel krävs tillstånd för yrkesmässig användning inom skyddszon för vattentäkt. Paragrafen är tillämplig i skyddsområden där motsvarande eller strängare reglering av detta saknas.

³⁾ Miljöbalkens allmänna hänsynsregler gäller givetvis även i primär och sekundär skyddszon, men preciseras eller skärps genom föreskrifterna.

Föreskrifter riktade mot allmänheten

Föreskrifter för vattenskyddsområde kan även meddelas med stöd av 7 kap 30 § miljöbalken. Föreskrifter med stöd av detta lagrum får avse rätten att färdas och vistas inom till exempel ett vattenskyddsområde och om ordningen i övrigt inom området. Föreskrifterna får meddelas av länsstyrelsen (22 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd) eller av kommunen i de fall kommunen beslutar om skydd (7 kap. 30 § miljöbalken). Ordningsföreskrifterna kan reglera sådant som annars skulle ha varit tillåtet enligt allemansrätten, såsom att beträda vissa känsliga områden, tälta, ställa upp husvagn, göra upp eld, åka motorbåt, ankra med båt eller lägga upp båt på land. Ersättning kan inte utgå på grund av föreskrifter enligt 7 kap. 30 §. Det är lämpligt att meddela föreskrifter som gäller för allmänheten med stöd av 7 kap. 30 § miljöbalken eftersom föreskrifter enligt 7 kap 22 § i första hand riktar sig till markägare och rättighetsinnehavare. Om skyddsföreskrifterna berör flera kommuner är det nödvändigt med en samordning så att tillämpningen av föreskrifterna inte skiljer sig åt.

DEL 2
om tillsyn

6. Tillsyn inom vattenskyddsområden

Allmänt om tillsyn

Tillsyn inom vattenskyddsområden är dels tillsyn med stöd av fastställda föreskrifter för vattenskyddsområdet, dels ”vanlig” tillsyn, det vill säga på verksamheter med mera med stöd av miljöbalken och andra författningar.

Tillsynsansvar

Både länsstyrelsen och miljökontoren har tillsynsansvar. Enligt Förordning om tillsyn enligt miljöbalken (SFS 1998:900) har Länsstyrelsen tillsynsansvar för vattenskyddsområden där Länsstyrelsen har fattat beslut, och kommunal nämnd då kommunen fattat beslut om vattenskyddsområde. Det handlar alltså om tillsyn med stöd av fastställda föreskrifter. När det gäller enskilda verksamheter, till exempel miljöfarlig verksamhet, ändras inte tillsynsansvaret för att det ligger inom ett vattenskyddsområde.

Här följer en beskrivning av tillsynsansvaret beroende på vilken lagstiftning som beslutet om vattenskyddsområde fastställs med, det vill säga både äldre och nya beslut.

Äldre vattenlagen

Vattenskyddsföreskrifter som har fastställts enligt äldre vattenlagen (ÄVL 2 kap § 64)

Bestämmelser om tillsyn finns i Hälsovårdsstadgan (reglerar kommunal verksamhet) 2 §.

Förordningen om brandfarliga vätskor 15, 16 och 17 §§.

Vattenlagen årgång 1983

Vattenskyddsföreskrifter som har fastställts enligt 1983 års vattenlag (VL 19 kap § 2) Såvida det inte är direkt reglerat i beslutet har Länsstyrelsen tillsynsansvaret över efterlevnaden av skyddsföreskrifterna.

Miljöbalken

Miljöbalken 7 kap. 22, 30 §§

Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet om Länsstyrelsen har fattat beslut.

Kommunen är tillsynsmyndighet över kommunala beslut.

Förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd 40 §

Ett kommunalt beslut där kommunen är tillsynsmyndighet.

Direkt delegering i beslutet

Det är vanligt att det redan i beslutet om vattenskyddsområden anges vem som är tillsynsmyndighet för skyddsföreskrifterna.

Delegering från länsstyrelse till kommun

Delegeringsprocessen styrs av Förordning (1998:900) om tillsyn enligt miljöbalken:

Överlåtelse av ansvaret för den operativa tillsynen

10 § Länsstyrelsen får överlåta åt en kommunal nämnd att utöva den operativa tillsynen inom tillsynsområden med beteckningen Ö i bilagan till denna förordning, om kommunfullmäktige har gjort framställning om det.

Överlåtelse enligt första stycket skall avse grupper av tillsynsobjekt. Om länsstyrelsen anser det mer lämpligt, kan överlåtelse dock avse enstaka tillsynsobjekt.

11 § Vid prövning av en framställan om överlåtelse enligt 10 § skall länsstyrelsen beakta

- 1. omfattningen av tillsynsobjektens miljöpåverkan,*
- 2. den kommunala nämndens möjligheter att uppfylla kraven i 7 § första stycket,*
- 3. kommunens interna ansvarsfördelning för drift och tillsyn av kommunala verksamheter, samt*
- 4. övriga frågor av betydelse för överlåtelse av tillsynen.*

Länsstyrelsen skall avslå en kommuns framställan om överlåtelse av tillsyn över kommunala verksamheter om kommunen har en nämndorganisation som strider mot 3 kap. 5 § andra stycket kommunallagen eller om kommunens interna ansvarsfördelning för drift och tillsyn av andra organisatoriska skäl inte är lämplig med hänsyn till förutsättningarna för att utöva en effektiv tillsyn. Förordning (2004:733).

Vattenskyddsområden är ett sådant tillsynsområde med beteckningen Ö (i bilagan). Länsstyrelsen kan alltså delegera tillsynsansvaret inom ett vattenskyddsområde till kommunen.

Samverkan inom en kommun

Miljökontoret och/eller länsstyrelsen har tillsynsansvar i vattenskyddsområden och för verksamheter med mera. Därutöver är det viktigt att man samarbetar med andra kommunala instanser, läs mer om detta under rubriken *Länsstyrelsens systemtillsyn*.

Samverkan mellan flera kommuner

När ett vattenskyddsområde sträcker sig över flera kommuner är det viktigt att kommunerna samverkar i tillsynen, så att inte föreskrifterna tillämpas olika i olika kommuner. Läs mer på sidan 30.

Länsstyrelsens systemtillsyn

Till skillnad från operativ tillsyn som riktar sig direkt mot en verksamhetsutövare så kan systemtillsyn bedrivas inom vissa verksamhetsområden. Ett område som lämpar sig väl för systemtillsyn är tillsyn inom vattenskyddsområden eftersom ett flertal aktörer har en roll i sammanhanget.

I samband med Miljösamverkans tillsynskampanj under år 2005 kommer Länsstyrelsen i Västra Götalands län att testa en metod som bygger på systemtillsyn inom dricksvattenområdet gentemot 3 kommuner. Metoden skall sedan utvärderas. Om utfallet blir bra är avsikten att arbetet skall fortsätta under nästkommande år.

För att uppnå ett ändamålsenligt skydd för en vattenresurs är det viktigt att vattenskyddet beaktas i kommunens övergripande arbete och att alla aktörer bidrar med sin del. Här är några exempel på viktiga kommunala funktioner som har en central roll i skyddet av vatten.

Kommunstyrelsen

Kommunstyrelsens samt övriga politiska instansers inställning till arbetet med skydd av vatten är av avgörande betydelse för hur frågan drivs i kommunen. Om det finns en genuin förståelse för att vattenresurser i kommunen är viktiga att skydda lyser detta igenom i alla strategiska frågor avseende kommunens utveckling. Det finns tyvärr också exempel där politiker enbart tittar på vilka enskilda intressen som kan komma tillkorta i frågan om vattenskyddsområden och inte på det stora allmänna intresse som det innebär att kommunen har en god tillgång på rent vatten.

Miljökontoret

Miljökontoret bedriver tillsyn över många verksamheter inom en kommun som kan ha en påverkan på vattentäkten. Hur dricksvattenförsörjningen beaktas i anmälningsärenden och vid tillsynsinsatser i kommunen har följaktligen stor betydelse för skyddet av vatten. Miljökontoret har också till uppgift att bevaka eventuella trender i både rå- och dricksvattenkvaliteten i enlighet med livsmedelslagstiftningen och kan på så sätt utvärdera befintligt vattenskydd.

Tekniska kontoret eller motsvarande

Tekniska kontoret kan spela ett flertal roller i vattenskyddssammanhang. Ofta, men inte alltid, är tekniska kontoret VA-huvudman i en kommun. Samtidigt har kontoret ansvar för skötsel av kommunens vägar och parker, arbetsuppgifter som kan ha en negativ påverkan på kommunens vattenresurser om det inte sköts på rätt sätt.

Huvudmannen för vattentäkten är den som har störst möjlighet att initiera och driva processen att inrätta ett skyddsområde. Man är också en viktig remissinstans vid anmälnings- och tillståndsärenden samt som kontaktperson mot exempelvis räddningstjänsten som sakkunnig beträffande vattentäkten.

Plan- och byggverksamhet

Plan- och byggfrågor är centrala i sammanhanget. För att skyddet av vattentäkter skall få god genomslagskraft samt i syfte att motverka konflikter måste vattenresursernas placering beaktas vid utformning av kommunala planer samt meddelande av bygglov.

Räddningstjänst

Räddningstjänsten har en viktig roll bland annat vid olyckor och bränder. För att motverka att skada på miljön uppstår vid till exempel släckning av bränder eller olje- eller kemikalieutsläpp vid en olycka krävs en god beredskap, ett bra och lättillgängligt beslutsunderlag samt stöttning från sakkunniga inom miljöområdet. Det är viktigt att planeringsarbetet i kommunen ligger ”steget före” och beaktar konsekvenserna av t.ex. en släckning av en brand då man tillåter etablering av en verksamhet eller godtar en viss vägsträckning i närheten av en vattentäkt.

Prioritering av tillsynen

Man kan inte generellt säga vilken typ av områden som bör ha högsta prioritet när det gäller tillsyn. Förutsättningarna är olika i kommunerna, och där finns också den kunskap som behövs för att planera och prioritera tillsynen. Först bör en prioritering mellan kommunens olika vattenskyddsområden genomföras. Prioriteringen kan göras utifrån områdenas skyddsbehov. Faktorer som kan vara vägledande för att bedöma det är:

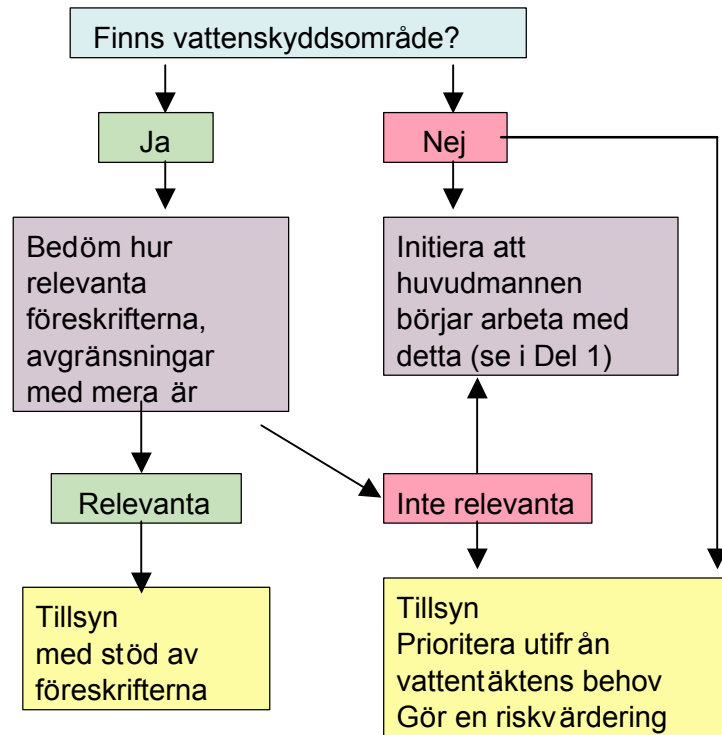
- antalet anslutna abonnenter
- befintliga reservalternativ
- sårbarheten

Material till sårbarhetsbedömningen kan finnas i ett geologiskt/hydrologiskt underlagsmateriel som kan ha tagits fram i samband med inrättande av det aktuella vattenskyddsområdet (läs mer om detta på sidan 19).

Tillsynen kommer att se olika ut beroende av om det finns vattenskyddsområde, om gällande föreskrifter, avgränsning med mera är relevanta utifrån dagens krav (läs mer om detta i Del 1)¹, eller om vattenskyddsområde saknas.

Schemat på nästa sida visar hur man kan prioritera tillsynen utifrån detta.

¹ I kapitel 3 beskrivs ett aktuellt RUS-projekt i vilket länets vattentäkter kartläggs. Dessa resultat kan vara vägledande vid bedömning av relevansen hos ett vattenskyddsområdes avgränsning och föreskrifter.

Det är viktigt att initiera ett arbete med att ta fram och fastställa vattenskyddsområden i de fall sådana saknas.

Tillsyn behöver ändå genomföras. Den ser då annorlunda ut jämfört med tillsyn inom områden med fastställda skydd. Då handlar det först om att inventera risker inom området. Därefter behöver man göra en riskvärdering, det vill säga en egen bedömning av vilka risker som är störst och så vidare. Använd detta underlag för prioritering av tillsynen.

Om vattenskyddsområdet sträcker sig över flera kommuner är det viktigt att samordna tillsynen, så att likvärdiga krav ställs i alla kommuner.

Exempel på bedömningar i tillsynen

Här har vi valt att ta några exempel på frågeställningar som är vanligt förekommande inom vattenskyddsområden, och där man kan behöva göra bedömningar i tillsynen.

Värmepumpar

Värmepump kan, rätt lokaliserad och utförd, vara ett miljövänligt uppvärmningssystem. Viktigt att tänka på ur miljösynpunkt är, att välja miljövänliga system med avseende på köldmedia, smörjmedel och andra kemikalier.

Grundvatten

Borrhål i berggrunden kan utgöra en föroreningsrisk, främst där det finns risk för påverkan från ytvatten eller saltvattenlager. Vid anläggande och drift av bergvärmepumpanläggning måste åtgärder vidtas så att man inte riskerar att förorena grundvattnet. Inom skyddsområde för grundvattentäkt är kraven på försiktighetsåtgärder extra omfattande (se Miljösamverkans dokument *Värmepumpar*).

Ytvatten

Vid utsläpp på vattenytan/i vattnet är sårbarheten extremt hög. Vid föroreningsutsläpp på markytan gäller i princip det omvända mot sårbarheten för grundvatten. En tät jordart (t.ex. lera) medför hög sårbarhet för ytvatten (låg för grundvatten) och det omvända, en grovkorning jordart (t.ex. sand och grus) medför låg sårbarhet för ytvatten (hög för grundvatten). Sårbarheten påverkas även av markanvändning/vegetation (och varierar därmed under året) samt topografi, närheten till diken och små vattendrag etc.

Inom vattendraget eller sjön och dess närmaste omgivning (ca 50 m) där vattenuttaget sker, föreligger ett starkt skyddsbehov mot akuta föroreningar i samband med utsläpp vid olyckor. Det föreligger också generellt ett skyddsbehov inom hela avrinningsområdet gentemot långsamma föroreningskällor, såväl diffusa som punktkällor.

Hämtat från Handboken 2003:6.

När det gäller ytvattentäkter ställer de flesta kommuner krav på tillstånd inom primär zon och i övrigt gäller anmälningsplikt (Detta följer Naturvårdsverkets handbok 2003:6). Begränsningar kan ske i föreskrifterna genom att exempelvis skriva in att anläggningen skall avse värmeförsörjning av en- eller tvåfamiljsfastigheter.

Föreskrifter **kan** utformas enligt följande:

Ytvattentäkt

Primär skyddszon: Etablering av anläggning för utvinning eller lagring av värme eller kyla ur mark- eller vattenområde får inte förekomma utan tillstånd av miljönämnden. Befintliga anläggningar är inte tillståndspliktiga enligt dessa skyddsföreskrifter, men skall uppfylla miljöbalkens krav.

Grundvattentäkt

Primär skyddszon: Lagring och utvinning av värmeenergi från berg, mark och vatten är förbjuden. *Sekundär skyddszon:* Lagring och utvinning av värmeenergi från berg, mark och vatten erfordrar särskilt tillstånd av den kommunala miljönämnden.

Bedömningsgrunder

Interimistiska förbud

När en fråga har väckts om ett område skall skyddas som vattenskyddsområde eller om ett redan skyddat område skall få utökat skydd får länsstyrelsen eller kommunen för viss tid dock högst tre år meddela förbud mot att sådana åtgärder vidtas utan tillstånd som berör området eller som strider mot syftet med det tilltänkta skyddet (7 kap. 24 § miljöbalken). Om det finns synnerliga skäl får förbudet därefter förlängas att gälla ytterligare högst ett år.

Energiuttag ur berg eller grundvatten tillåts generellt inte inom vattenskyddsområdets primära zon. Luftvärmepump kan installeras inom vattenskyddsområde.

Värmepumpar inom sekundär skyddszon bör kunna tillåtas under förutsättning att hydrogeologin tillåter det. Grundvattenströmmarna bör strömma ut ur skyddszonerna eller åtminstone inte in mot uttagsbrunnar.

Naturvårdsverket (NV) respektive Statens geologiska undersökning (SGU) har olika inställningar till anläggande av värmepumpar inom primär skyddszon.

SGU förordar tillståndsplikt med möjlighet till förbud för värmepumpsanläggningar inom det primära skyddsområdet för vattentäkt. SGU menar att det idag finns teknik för att skydda grundvattentäkter vid anläggande av värmepumpsanläggningar, men det måste vara känt hur jord- berg- och grundvattenförhållandena är på platsen för att man ska kunna kräva rätt försiktighetsmått.

NV förordar förbud inom primär skyddszon.

Ur SNV 2003:16 med allmänna råd p. 11 till 7 kap. 22 § MB framgår följande: I föreskrifter för ett vattenskyddsområde bör anges att i primär skyddszon för grundvattentäkt är anläggningar för lagring av och utvinning av värmeenergi ur berg, mark och vatten, uttag av vatten från berg och jord, samt även andra typer av borrhningar som kan påverka vattentillgång/kvalitet, förbjudna och att i sekundär skyddszon för grundvattentäkt och i primär skyddszon för ytvattentäkt krävs tillstånd för sådana anläggningar.

Vidare står det i handboken 2003:6:

”Vid tillståndsgivning kan särskilda villkor ställas för anläggandet av energianläggning eller vid uttag av vatten från berg och jord. De risker som ska beaktas är läckage av köldbärarvätska till grundvattnet, risk för tillförsel av föroreningar eller annan påverkan i samband med borrhning och drift av anläggningen, risk för saltvattenpåverkan och eventuellt närhet till brunnen m.m. Vid anläggandet av sådana anläggningar kan markförhållanden påverkas negativt genom att ett naturligt skydd i form av täta jordlager som utgör ett hinder mot föroreningar elimineras och försämras genom ändring i flödesriktning och i kommunikation mellan grundvattenförekomster. Särskilt bör risken för ökad kontakt mellan olika vattenförande lager beaktas. I synnerhet i sedimentära berggrundsområden kan en blandning av vatten från lager med sämre vattenkvalitet ge negativa konsekvenser. I föreskrifterna för vattenskyddsområdet ska särskilda krav ställas för anläggandet av värmepumpsystem i berg, jord eller vatten eller uttag av vatten från berg eller jord. I de fall hydrogeologiska data finns framtagna, exempelvis i samband med projektering av vattentäkter eller upprättande av

skyddsområde och bestämmelser, bör kommunen kunna göra en riskbedömning om värmepumpsanläggningar, vattenbrunnar eller andra borrhningar i området ska godtas eller inte. I de fall hydrogeologiska data saknas måste kommunen för varje allmän vattentäkt bedöma om hydrogeologiska data ska tas fram för en bedömning. Vid varje prövning av tillstånd måste göras en bedömning av den stegvisa effekten av många anläggningar. Det kan vara lämpligt att i vissa fall vid tillståndsgivning till energibrunnar ställa krav på att befintliga oljecisterner tas bort för att få en större miljönytta. Brunnar som inte används bör inventeras och vid behov gjutas igen.”

Se vidare i Miljösamverkans dokument *Värmepumpar* under rubriken ”Förslag till policy vid installation av värmepump”. Stycke D samt E berör värmepump inom vattenskyddsområde.

Naturvårdsverkets Allmänna råd 97:2 Kylanläggningar och värmepumpar – med ozonnedbrytande köldmedier eller HFC-kemikalier anger också att kyl- och värmepumpsanläggningar bör undvikas inom skyddsområde för vattentäkt (se kommentarer till 7 § köldmediekungörelsen).

Det är möjligt att utforma föreskrifterna antingen så att det krävs tillstånd för en viss verksamhet/åtgärd eller som ett förbud. I det senare fallet gäller, direkt genom 7 kap. 22 §, att dispens kan meddelas av den föreskrivande myndigheten. Länsstyrelsen får överlåta åt miljönämnd att på ansökan av den som berörs av beslutet medge undantag från det. Ett förbud är således en strängare reglering än ett tillståndskrav och bör användas om huvudregeln skall vara att verksamheten eller åtgärden inte skall få bedrivas. För det andra har valet betydelse från ersättningssynpunkt. I de fall en skyddsföreskrift formuleras så att en verksamhet eller åtgärd kräver tillstånd kan ersättning komma i fråga endast om tillstånd senare vägras eller förenas med särskilda villkor och inte redan i samband med att tillståndskravet beslutas. Vid förbud kan ersättning däremot komma i fråga redan vid beslutet om förbud.

Föreskrifter till skydd för ytvattentäkter och enskilda grundvattentäkter kan också meddelas med stöd av 40 § punkten 5 i förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd.

Ansvar

Det är viktigt att beställaren/fastighetsägaren kontrollerar att entreprenören har en ansvarsförsäkring men även kontrollerar om den egna villaförsäkringen kan gå in och täcka skador innan arbetet utförs för att undvika tvistemål om en skada sker. Det är alltid fastighetsägaren som är ytterst ansvarig för att försiktighetsåtgärderna vidtas. Sökanden bör därför informera värmepumpinstallatör och brunnsborrhare om kraven och kontrollera att de uppfylls. De försiktighetsåtgärder som meddelas i tillståndet för installation inom vattenskyddsområde bör/skall av fastighetsägare meddelas installatör och borrhare innan arbete påbörjas. Innehavare av värmepumpsanläggning är skyldig att följa de föreskrifter som anges i köldmediekungörelsen (SNFS 1997:3) samt Naturvårdsverkets allmänna råd 1997:2.

Försiktighetsåtgärder

För att skydda grundvattnet finns det vissa riktlinjer för hur man ska bete sig i samband med borrhningen. Dessa finns närmare specificerade i den s.k. ”Normbrunn –97” och kommande riktlinjer.

Normbrunn –97 kommer att ersättas med ”Råd och riktlinjer för vatten och energiborrning.”, men tidpunkten är inte klar. Bland de krav som **planeras** i dessa ”Råd och riktlinjer” är:

- Borrningsutrustningen ska besiktigas regelbundet vart tredje år.
- SP (Sveriges Provnings- och forskningsinstitut) ska godkänna material och ta fram standard för kollektorer.
- Teknisk utrustning i brunnen får endast vara godkända produkter.
- Krav på mätning av kloridhalt var 20:e meter eller vid förändrat vattenflöde.
- Vid kloridhalter över 100 mg/l ska åtgärder vidtas liksom vid dokumenterade saltvattenriskområden.
- Vatteninträngning före 6 meter eller 2 meter i fast berg får inte kunna ske.
- Krav på fackmannamässigt beteende innebär bl.a. att inte borra innan anmälan inlämnats.
- Borrning inom vattenskyddsområde ska vara säker, vilket kan innebära krav på återfyllning.

Tätning av borrhål för bergvärme görs för att skydda mot föroreningar som kan påverka sötvattensskiktet, såsom nedträngande förorenat ytvatten eller uppträngande saltvatten. Se Miljösamverkans informationsblad ”Skyddsföreskrifter vid installation av bergvärme inom vattenskyddsområde” (bilaga 1 i *Värmepumpar*).

Certifiering av brunnsbore

Som ett led att nå miljömålet "Grundvatten av god kvalitet" har SGU tagit fram en kravspecifikation samt ett utbildningsmaterial för brunnsbore.

Om borrhningen utförs av en certifierad brunnsbore får kunden samt tillsynsmyndigheten en garanti för att brunnsboren har den erfarenhet och den kunskap som krävs för ett fackmannamässigt väl utfört arbete.

En certifierad brunnsbore har alltid:

- minst tre års erfarenhet av brunnsbore
- avlagt godkänt svetsprov
- godkänd kurs ”Arbete på väg”
- certifikat för "Heta arbeten”
- godkänt resultat i ”Juridik för brunnsbore”
- godkänt resultat i ”Praktisk hydrogeologi”

Information om vilka brunnsbore som är certifierade finns på certifieringsföretagets SITACs webbplats under länken "Utfärdade godkännanden & certifikat".

Befintliga värmepumpar inom vattenskyddsområde

Även äldre typer av köldbärarvätskor kan vara miljöfarliga och ibland mycket giftiga exempelvis etylenglykol samt vissa typer av tillsatser som kromater. Det är därför mycket viktigt att tömma köldbärarkretsen (=värmeupptagningslinga i mark eller borrhål) när pumpen tas ur bruk så att inte läckage sker till mark och grundvatten. Enligt miljöbalken är verksamhetsutövaren skyldig att se till att det inte uppstår några miljörisiker.

Miljökontoren bedriver inte någon regelbunden tillsyn av anläggningar med köldmedium. Anläggningarna är inte heller skyldiga att skicka in kontrollrapport till kontoret. För värmepumpar med mer än 10 kg köldmedium finns ytterligare regler som inte redovisas här. Mer information finns i ”köldmediekungörelsen” (SNFS 1997:3) och Naturvårdsverkets allmänna råd 1997:2 *Kylanläggningar och värmepumpar – med ozonnedbrytande köldmedier eller HFC-köldmedier. Köldmediekungörelsen med kommentarer.*

Se tabell på sidan 31.

Bekämpningsmedel

Inom jordbruket

Mycket av debatten kring skyddsområden för vattentäkt har kretsat kring användningen av bekämpningsmedel. Här finns de konkurrerande intressena att upprätthålla ett långsiktigt skydd av vattenresurserna och att hålla liv i jordbruket.

Enligt SNFS 1997:2 är det krav på tillstånd för yrkesmässig hantering av bekämpningsmedel inom skyddsområde för vattentäkt. Det finns även möjlighet att dels kräva tillstånd för all hantering eller förbjuda yrkesmässig, eller all hantering av bekämpningsmedel inom hela (mindre troligt) eller delar av skyddsområdet. Vid förbud inträder eventuellt ersättningsregler för brukaren.

För att kunna hantera ansökan om tillstånd att använda bekämpningsmedel behöver tillsynsmyndigheten ett bra beslutsunderlag med följande delar:

- Geologisk och hydrologisk kunskap om täkten och det aktuella området.
- Övrig information om täkten, finns rester av bekämpningsmedel sedan tidigare? Annat som rör täktens sårbarhet.
- Uppgifter från sökanden om spridningen, tidpunkt, vilket/vilka medel, gröda och spridningsutrustning samt kunskapsbevis.
- Aktuella medels rörlighet och toxicitet i mark och vatten.

Ansökan måste bedömas utifrån en avvägning mellan sökandes behov av bekämpning och vattenskyddsintressena, utifrån miljöbalkens hänsynskrav. Här har vi även kravet på bästa teknik där såväl spridningsutrustning bekämpningsmedel, men även växtföljd och grödval kan komma in.

Det är svårt att ge generella riktlinjer om hur en ansökan ska bedömas utan varje ärende får bedömas på dess egen grund. Men en täkt med spår av bekämpningsmedel, dåligt geologiskt skydd samt avsaknad av reservvattentäkt, bör inte belastas med ytterligare bekämpningsmedel.

Följande punkter kan vara till vägledning:

- Primär skyddszon, tillstånd bör inte ges om inte tjocka och täta lerlager skyddar grundvattnet.
- Mark utan matjordslager och vegetation bör inte behandlas med bekämpningsmedel.
- Genomsläpplig mark, grus och sand. Även sprickiga leror eller tunna lerlager bör inte besprutas.
- Lättrörliga bekämpningsmedel bör inte användas, t.ex. MCPA, Bentazon m.fl. (se NFS 2000:7 samt Kemikalieinspektionens webbplats).
- Kemikalieintensiv odling, (i snitt sex behandlingar eller fler per år) bör inte förekomma inom vattenskyddsområden. Man får göra en helhetsbedömning av samtliga ämnen och inte bara se på de lättrörliga. Det är i vissa fall en stor omställning varför en urfasning kan få ta tid.

Med tanke på att jordbruksmark normalt har en växtföljd med olika grödor och eventuella bekämpningar i olika intervall, är det lämpligt att hela växtföljdens bekämpningar behandlas i ett tillståndsärende. Denna tidsaspekt är även lämplig att tänka på när man långsiktigt ser ett urfasande av användning av bekämpningsmedel inom vattenskyddsområden.

Bild Hardi International

Långsiktigt ska kemikalieintensiv odling ersättas inom vattenskyddsområden. Här har vi till exempel potatis, jordgubbar och fruktodlingar, som får byta gröda eller övergå till giftfri odling.

Annan bekämpning

All yrkesmässig bekämpning hänförs inte till lantbruk och trädgård. Tillståndskrav kan även gälla rått- och skadedjursbekämpning samt total bekämpning av växlighet på hårdgjorda ytor. Även här gäller samma grunddata för bedömning, men det är ofta andra medel och mängder. Det kan dock vara lämpligt att ställa krav på att alternativ bekämpning har prövats och inte varit framgångsrik innan man behandlar ett tillstånd för kemisk bekämpning. Dock måste risken för andra olägenheter beaktas.

I SNFS 1997:2 finns det vissa undantag från tillståndskravet när det gäller punktbehandling och sanering av ohyra och skadedjur. Här gäller det att noga se hur skyddsområdesbestämmelserna ser ut i jämförelse med föreskrifterna.

Hantering av kemikalier

Bristande kunskap om och felaktig hantering av kemikalier kan leda till allvarliga konsekvenser för miljö och hälsa, inte minst vid vattentäkter. Hanteringen kan delas upp i delar som *transport*, *lastning/lossning* samt *förvaring*, se rubrikerna nedan. Samtliga delar bör beaktas för att säkerställa vattentäkten. Vilka ställningstaganden som bör vidtas vid verksamheten för att säkerställa vattentäkten avgörs beroende på den specifika informationen i varje enskilt fall. Information som kan vara vägledande är antal transporter, mängd hanterade kemikalier i både kvantitet och kvalitet, kemikaliens inneboende egenskaper samt typ och plats för förvaring. Vid risker med kemikaliehanteringen bör verksamhetsutövaren utarbeta en åtgärdsplan med tidsplan. Genom agerandet med en åtgärdsplan får verksamheten en aktiv roll i arbetet med att förbättra skyddet för vattentäkten.

Som ytterligare dokument och handledning vid tillsyn finns två dokument från Miljösamverkan som kan vara tillämpbara på fler fall än vad som tas upp i följande stycken.

Rapporterna är:

- *Hantering för kemikalietillsyn på industrier och hos andra användare av kemiska produkter*. Miljösamverkan Västra Götaland, November 2000.
- *Cisterntillsynshandledning*. Miljösamverkan Västra Götaland, oktober 2003.

Båda rapporterna finns på Miljösamverkans webbplats.

Verksamhetsutövarens skyldigheter

Enligt förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll skall verksamhetsutövaren fortlöpande och systematiskt undersöka och bedöma riskerna med verksamheten från hälso- och miljösynpunkt. En del i det arbetet är att uppskatta risken vid alla delar av hanteringen av kemikalier, från leverans till användning. Arbetet är till för att verksamheten skall tänka efter före.

Det är även viktigt att verksamheten har informerat anställda, entreprenörer, transportörer och andra om gällande regler och rutiner som skall följas för att kunna få systemet med skyddet att fungera.

I varje ärende är alltid miljöbalken tillämpbar.

Inkommande transporter

Transportören bör i ett tidigt skede ha informerats om att verksamheten befinner sig inom ett vattenskyddsområde. Detta kan ske i form av brev eller en informationstavla vid infarten.

Skylt som visar vad som ska göras om utsläpp sker.

Bild: Göteborgs Stad

Vid omfattande tankbilsleveranser kan transportererna inom verksamhetsområdet ske efter en särskild körbana.

Lastning och lossning

Lastning och lossning av tankbilar bör ske vid särskild lastnings/lossningsplatta, vilken i sin tur är ansluten till dräneringsbrunn försedd med ventil. Eventuella dagvattenbrunnar inom fastigheten bör vara märkta (se bilden nedan) för att lättare upptäckas samt inte blockeras av annat material. Täck- eller skyddslock bör finnas tillgängligt för att minska eventuellt spill och läckage till dagvattenbrunnar.

Kemikalieförvaring

Kemikalier bör förvaras så att det inte finns någon risk för att läckage. I de fall risk föreligger skall åtgärder vidtas. Som hjälp vid krav på kemikalieförvaring finns Miljösamverkans två rapporter vilka nämnts på föregående sida. I rapporten om kemikalietillsyn ges vägledning i form av listor över vilka kontrollpunkter som är relevanta för underlag till beslut. Lista 2 i rapporten visar kontrollpunkt kopplad till krav i föreskrifter samt hur Miljösamverkans policy ställer sig i frågan. I rapporten *Cistertillsynshandledning* redovisas de regler och krav som finns för anmälan och kontroll över cisterner. I bilagorna till den rapporten finns en sammanställning i tabellform av vissa regler och krav som ställs på anmälan och kontroll av cisterner.

Som grund vid hantering av brandfarliga vätskor finns Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd NFS 2003:24 *Om skydd mot mark- och vattenförorening vid*

lagring av brandfarliga vätskor. Kapitel 10 i föreskriften tar upp kraven (bland annat om besiktningintervall) inom vattenskyddsområden i sin helhet.

I Naturvårdsverkets allmänna råd om vattenskyddsområden (till 7 kap. 21, 22 och 25 §§ miljöbalken) SNF 2003:16, ges råd om utformning av skyddsföreskrifter. Punkt 3 i råden tar upp vad utgångspunkten i innehållet bör vara vid hantering av petroleumprodukter inom skyddsområdet.

SNF 2003:16 p.3

I föreskrifter för ett vattenskyddsområde bör, för primär skyddszon, föreskrivas att hantering av petroleumprodukter inte får förekomma annat än för att försörja bostads- och jordbruksfastigheter med olja och att det i sådana fall krävs tillstånd. För sekundär skyddszon bör föreskrivas att det krävs tillstånd för sådan hantering av petroleumprodukter som på kort eller lång sikt kan motverka syftet med skyddet. Myndigheten bör ange i föreskrifterna vilken hantering som avses.

Några exempel från Göteborgs stad:

Kemikalieförvaring utomhus på hårdgjord yta med invalning samt tak.

Bild: Kemikalieförvaring med invalning, Göteborgs Stad

Inomhus kan lagerutrymmen vara försedda med invalning i form av förhöjda trösklar. Tröskeln kan vara avtagbar för att underlätta för transporter in och ut.

Bild: Avtagbar tröskel, Göteborgs Stad

Bild: Informationsskylt, Göteborgs stad

Informationsskylt om ”vattenskyddsområde” skall vara väl synlig vid påfyllningsrör för tank och utformas så att den tål väder och vind.

Bild: Cisterner inomhus med påfyllning utomhus, Göteborgs Stad

Ett sätt att utforma utrymmet runt om påfyllningen så att spill och läckage kan samlas upp.

Spridning av näringsämnen

De näringsämnen som sprids i naturen är framförallt kväve, fosfor och kalium. Fosfor är för det mesta svårörligt i mark och utgör sällan något problem i grundvatten. Modern forskning visar emellertid att fosfor verkar vara mer lättörligt än man tidigare trott i vissa typer av jordar, då framförallt i lerjordar där större sprickbildningar kan uppkomma. Kalium används i växtnäringssyfte framförallt på vallodling, men utgör heller inget problem i vatten. Däremot kväve kan utgöra ett problem. Kväve förekommer i princip alltid i form av nitrat, vilket är extremt lösligt i vatten. Problem med höga nitrathalter uppkommer nästan undantagslöst i grundvatten i områden med lättgenomsläppliga jordar och ett intensivt jordbruk. I ytvatten når nitrat aldrig upp i koncentrationer i närheten av gränsvärdet. Orsaker till höga nitrathalter i grundvatten är oftast gödselupplag, gödsling på genomsläppliga jordar samt infiltration av avlopp.

Effekter kväve

Höga halter av kväveföreningar begränsar vattnets användbarhet som dricksvatten p.g.a. risk för negativa hälsoeffekter. Naturliga halter av kväveföreningar i grundvattnet är mycket låga eftersom kväve naturligt är ett bristämne som tas upp av växtligheten. Livsmedelsverket har tagit fram föreskrifter om dricksvatten. Föreskrifterna reglerar allmänna anläggningar, men är inte bindande för enskilda dricksvattenanläggningar.

I grundvattnet förekommer kväve främst som nitrat, men i områden där det råder reducerande förhållanden kan även nitrithalten öka.

Nitrit (NO₂)

Tjänligt med anmärkning 0,1 mg/l
Otjänligt 0,5 mg/l

Halter över gränsvärdena kan indikera ökad risk för vattenburen smitta. Halter över otjänlighetsvärdet innebär ökad risk för försämrade syreupptagningsförmåga i blodet. Små barn är särskilt känsliga och därför bör vatten med halter över otjänlighetsgränsvärdet inte ges till barn under 1 år. Långvarigt intag vid halter över otjänlighetsvärdet misstänks orsaka negativa effekter på binjurarna. [SLV, Vägledning till dricksvattenföreskrifterna]

Nitrat (NO₃)

Tjänligt med anmärkning 20 mg/l
Otjänligt 50 mg/l

Halter över gränsvärdena kan indikera ökad risk för vattenburen smitta. Halter över otjänlighetsvärdet kan indirekt medföra hälsorisk eftersom nitrat kan omvandlas till nitrit i kroppen framförallt på små barn.

Ammonium (NH₄)

Tjänligt med anmärkning 0,50 mg/l

Halter över gränsvärdena kan indikera ökad risk för vattenburen smitta. Ammonium kan medföra nitritbildning i filter och i långa ledningsnät. Halter över 1,5 mg/l kan ge lukt.

Möjligheter att reparera en uppkommen skada

Kväve förekommer i vatten oftast som nitrat. Nitratjonen är mycket lättlöslig i mark och vattenområden och fastläggs inte till partiklar.

När kväve väl hamnat i grundvattnet är nedbrytningen av föreningarna i det närmaste försumbar. Denitrifikationsprocesser kan förekomma under starkt reducerande förhållanden, men detta är mycket ovanligt och resulterar då i nitrit och inte i kvävgas.

Reduktion av kväveföreningar i ett grundvattenmagasin beror till största del på vattnets omsättningshastighet snarare än nedbrytning. Nitratjonens oförmåga att läggas fast i marken gör dock det positiva med sig att jonerna heller inte ansamlas i grundvattenmagasin utan sköljs bort med tiden.

Beredningsmöjligheter

Konventionell beredning som används i Sverige idag har ingen effekt på nitrat. Om halterna överskrider gränsvärdet finns det tre möjliga beredningsalternativ jonbytesteknik, omvänd osmos eller biologisk beredning.

Tillsynsbedömningar

Alla som bedriver verksamhet ska fortlöpande planera och kontrollera sin verksamhet. Syftet med planeringen och kontrollen ska vara att motverka och/eller förebygga olägenhet för människors hälsa eller påverkan på miljön. Omfattningen av egenkontrollen beror på den enskilda verksamhetens art, storlek och påverkan samt områdets känslighet. Grunderna för egenkontroll kan man hitta i miljöbalkens hänsynsregler. I enlighet med detta resonemang kan tillsynsmyndigheten ställa krav på verksamhetsutövare i närheten till en vattentäkt att systematiskt följa upp de delar i verksamheten som kan komma att påverka vattentäkten, exempelvis lagring och spridning av näringsämnen.

Växtodlingsplan

En växtodlingsplan tas fram antingen på ettårs- eller flerårsbasis. Vid framtagandet av växtodlingsplanen genomförs först en markkartering. En markkartering syftar till att analysera jordens naturliga innehåll av fosfor och kalium. Jordens innehåll av fosfor beror främst på gårdens brukningshistoria, särskilt om det funnits djur på gården eller inte. Halten kalium i jorden är mer beroende av jordarten i område. Normalt genomförs en markkartering vart 10 till vart 15 år, beroende på jordbrukets intensitet. Kostnaden uppgår till ca 300 kr/analys samt provtagning. Normalt krävs det ett prov per hektar vid sammanhängande skiften för att få ett representativt värde, men om landskapet är uppbrutet kan det finnas anledning för tätare provpunkter.

Utöver en markkartering innehåller en växtodlingsplan också information om lämpligt utsäde för gården, en gödslingsplan samt behov av bekämpningsåtgärder. Statistik skall också föras över nederbörd i området. Syftet är att marken skall ge maximal avkastning och minimalt läckage av näringsämnen och bekämpningsmedel.

Gödselupplag

Upplag av gödsel kan läcka stora mängder näringsämnen till omgivningen. För en minskad miljöpåverkan bör det följas upp att gödselhanteringen sker på ett godtagbart sätt. I förordningen (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket finns krav på minsta lagringskapacitet för stallgödsel. Lagring skall utformad på så sätt att avrinning eller läckage till omgivningen inte sker. Från dessa krav undantas endast jordbruksföretag med högst två djurenheter i genomsnitt på årsbasis. Inom vattenskyddsområde kan det vara befogat med mer långtgående krav. Mellanlagring av gödsel på barmark inför spridningssäsong bör inte förekomma inom vattenskyddsområde.

Dispensprövningar

Inom vissa vattenskyddsområden kan det råda förbud mot spridning av växtnäringsämnen. Inom sådana områden kan det bli tal om dispens för vissa typer av verksamheter. Det kan gälla etablering av en enskild avloppsanläggning eller gödsling av områden som exempelvis idrottsplatser. För att det skall vara möjligt att medge dispens krävs dels att skyddet för vattentäkten säkerställs och att det skall finnas särskilda skäl. Att båda villkor är uppfyllda är därför en förutsättning för dispens. Vid dispensprövningar är det därför möjligt att ställa mer långtgående krav på sökanden avseende undersökningar och tekniska lösningar. Det är också rimligt att ställa krav på extra försiktighetsmått som i vissa fall kan vara förknippade med extra kostnader. Exempelvis kan det i sådana fall ställas krav på grundvattenrör vars

vatten analyseras med jämna mellanrum för att på så sätt säkerställa att ett eventuellt läckage från den aktuella marken uppmärksammas.

Hjälp och vägledning

Ibland kan det vara svårt att bedöma och dra rimliga slutsatser utifrån inskickat material. Hjälp kan då inhämtas från Länsstyrelsens Lantbruksenhet och miljöskydds-enhet.

[Maria Hill, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Miljöskydds-enheten]

[Bertil Albertsson, Jordbruksverket]

Enskilda avloppsanläggningar

Enskilda avlopp är en riskkälla för vattentäkter såväl enskilda som allmänna. Det är främst en risk när det gäller smittskyddet i form av spridning av bakterier och virus. Förutom detta ger belastningen av näringsämnen, främst kväve, en negativ påverkan på vattenresurserna. Man får även ta med risken för belastning av andra ämnen som kemikalier från exempelvis tvätt, medicin, lösningsmedel och oljor. Vissa av dessa är ofrånkomliga i avloppsvattnet medan andra kan hamna där av oförstånd eller vid olyckor.

När det gäller bedömningen av enskilda avloppsanläggningar inom vattenskyddsområden är det i grunden samma bedömningar som vid övriga enskilda avlopp. Dock får föroreningar större konsekvenser inom skyddsområde för vattentäkt. Detta medför troligen ökade krav på ansökan vid nyanläggning. Vid nyare skyddsområden finns det i regel en geologisk undersökning som ger ett bättre underlag för bedömning än vad som brukar finnas vid bedömning av enskilda avlopp. Det enskilda fallet måste bedömas utifrån sina egna förutsättningar med en geologisk bedömning i botten. Man måste dock tänka på att olika anläggningstyper passar olika bra beroende på vilken typ av vattenresurs man vill skydda. En täkt med ytligt grundvatten och genomsläppliga jordar skyddas bättre av en tät markbädd eller paketreningssverk än en infiltration. Medan markbädd och minireningssverk är mindre lämpliga vid ytvattentäkter. Man kan även fundera på krav av poleringssteg efter minireningssverket (för att uppnå reduktion av bakterier). Andra anläggningstyper bör även övervägas som eventuellt krav på urinseparering vid kväveproblem.

Generellt bör dock alltid kommunalt avlopp övervägas där det är möjligt. Härigenom flyttas föroreningsutsläppet normalt utanför skyddsområdet eller åtminstone nedströms täkten. Man bör tidsbegränsa eventuella nya tillstånd till enskilda avlopp då skyddsområdena ofta ligger i närheten av kommunala VA-verksamhetsområden för att underlätta anslutning vid utbyggnad av det kommunala avloppssystemet. Teknikutvecklingen på området är även den en anledning till tidsbegränsning.

Ett av de större problemen med avlopp är i omvandlingsområden, där permanentning av tidigare enklare fritidsbebyggelsegrupper ger en höjning av VA-standarden med ökat uttag av dricksvatten och en ökad belastning på vattenresursen är följden. Dessa problem är vanligast i kustområden nära större städer, men även kring vissa sjöar som är ytvattentäkter.

Tillsyn

Grunden för tillsyn av enskilda avlopp är normalt en inventering där man går igenom vilka uppgifter som finns i miljökontorets akter samt en kontroll på plats med en inventeringsblankett. Grundkravet för alla avloppsanläggningar är att de ska ha ”längre gående rening än slamavskiljning”. Det är inte lätt att i dagsläget ge en tydlig rekommendation om vilken nivå man bör lägga sig på, innan Naturvårdsverket kommer med nya riktlinjer och eventuella funktionskrav. Dock kan man alltid ställa krav på anläggningar med direkt utsläpp på mark och i vattendrag.

Ett viktigt sätt att minska belastningen från enskilda avloppsanläggningar är att gå ut med information av typen ”Får inte hällas i avloppet” med speciell inriktning inom skyddsområdet. Ett annat problem som vi av erfarenhet vet är att man inte har skött sina anläggningar på ett bra sätt, varför skötselanvisningar är lämpligt att bistå med. Skötselanvisningar finns i ett faktablad framtaget av Naturvårdsverket (*Naturvårdsverket Informerar, faktablad 6*) och i tidigare allmänna råd om små avloppsanläggningar.

Infrastruktur

Vägar

En större väg som går i närheten av en vattentäkt kan utgöra en betydande risk. Detta gäller i särskilt hög grad de leder som är utpekade som lämpliga för transport av farligt gods. Men vägen påverkar även på annat sätt. Vägdamvatten för med sig föroreningar från avgaser, smörjoljor, korrosion, däck och vägbana. Vägar saltas regelbundet under vintern vilket under ogynnsamma förhållande kan ha en negativ påverkan på grundvattnet i närheten av vägen. Vid underhåll av vägen finns en risk för exempelvis oljespill från arbetsmaskiner.

Väghållarens skyldigheter

Vattenskyddsföreskrifter kan endast utformas som begränsningar i markanvändningen och inte som krav på specificerade åtgärder. Befogade krav på åtgärder kan emellertid ställas på väghållaren av tillsynsmyndigheten för att syftet med vattenskyddet skall kunna uppnås. Enligt förordningen om egenkontroll har alla verksamhetsutövare skyldighet att undersöka sin verksamhet och vidta nödvändiga försiktighetsåtgärder för att säkerställa att vattentäkten inte skadas. Kraven på väghållaren kan vara att minimera olycksrisker, begränsa påverkan från förorenat dagvatten eller att vidta lämpliga skyddsåtgärder vid drift (saltning) och underhåll (asfaltering) e.t.c. av vägen. I Sverige är det fr.a. Vägverket och kommunerna som sköter de större vägarna. Det finns också ett stort antal enskilda vägar, men dessa står betydligt mer sällan i konflikt med skyddet av vattentäkter.

Underlag till lämpliga tillsynsåtgärder

För att kunna ställa väl avvägda och rimliga krav på väghållaren bör tillsynsmyndigheten ha ett visst beslutsunderlag att ta ställning till. Det kan därför vara nödvändigt att väghållaren redovisar påverkan från vägen på vattentäkten. Här följer exempel på information som kan vara värdefull att känna till för att kunna ställa befogade och rimliga krav:

Olycksrisker och dagvattenhantering

- Trafiktätheten på den aktuella vägsträckan är av stor betydelse, ju högre trafiktäthet desto större sannolikhet är det att en olycka händer.
- Transporteras det farligt gods på vägen? Om så är fallet, i vilken utsträckning?
- Hur ser vägsträckan ut? Är vägen bred eller smal, är det god sikt, hög eller låg hastighet, har det förekommit många tillbud på vägsträckan? Vad skulle hända vid en eventuell avåkning? Hur ser området runt vägen ut? Finns det oeftergivliga hinder som t ex stenar som kan skada fordon som åker av vägen?
- Finns det skyddsanordningar som exempelvis räcken eller andra avåkningsskydd?
- Hur är markförhållandena längsmed vägen? Består omgivningen av infiltrationskänsligt grovkornigt material eller omges vägen av mer finkornigt material som silt eller lera som kan utgöra ett visst skydd vid ett eventuellt utsläpp? Hur är själva vägbanan uppbyggd, består den av genomsläppligt eller tätt material?
- Finns det anordningar för uppsamling av dagvatten eller annan ytavrinning. Hur är dessa uppsamlingsdammar ordnade? Vart leds vattnet från diken eller ledningar?

Riksväg 45 och järnvägen intill Göta Älv, Bild Göteborgs stad

Omhändertagande av vägdagvatten

Vägdagvatten innehåller föroreningar från bl.a. avgaser, smörjoljor, korrosion, däck och vägbana. Koncentrationerna av fosfor (P), koppar (Cu), bly (Pb) och kadmium (Cd) i vägdagvattnet är ofta en god indikation på den samlade miljöbelastningen. En stor del av föroreningarna är partikelbundna, vilket gör dem mindre rörliga. Detta gör också att de kan fångas upp genom filtrering i mark eller i sedimentation i en damm. Vägdagvattnets innehåll av föroreningar är oftast direkt proportionell mot trafikmängden.

Det finns olika skäl till att anlägga anordningar för omhändertagande av vägdagvatten, miljömässiga, hydrauliska, estetiska eller ekonomiska.

De miljömässiga motiven styrs av recipientens skyddsvärde, dagvattnets föroreningskoncentration och dagvattenflödet. Grundvattentäkter eller grundvattenförekomster som kan ha ett framtida värde för vattenförsörjningen betraktas som särskilt skyddsvärda tillsammans med särskilt känsliga ytvattenförekomster.

Saltning

Saltning kan bli ett problem för grundvattenförekomster, då de geologiska och hydrologiska förutsättningarna runt vägbanan är ogynnsamma. I Västsverige är saltning generellt inget större problem, men det finns områden i Sverige där salthalten i vattnet är så hög att det utgör ett problem.

Saltet är problematiskt eftersom det i dagsläget är det överlägset bästa halkbekämpningsmedlet på marknaden. Kalciummagnesiumacetat (CMA) är det enda ersättningsmedel som har lika goda halkbekämpningsegenskaper och något bättre miljö- och korrosionsegenskaper än salt. Tyvärr är det 15-20 gånger så dyrt. Som en första åtgärd bör man titta på möjligheterna att minska salthalten utan att äventyra trafiksäkerheten. Om detta visar sig vara omöjligt kan det vara lämpligt att utreda möjligheten att förhindra en saltinträngning till grundvattenmagasinet genom exempelvis tätning av diken.

Underhållsarbeten

En väg kräver ett visst mått av regelbundet återkommande underhåll under sin livstid. Underhållsarbeten räknas till de arbeten som görs inom befintligt vägområde. Alla ingrepp som tar mark i anspråk utanför befintligt vägområde kräver enligt väglagen en fastställd arbetsplan och miljökonsekvensbeskrivning. Arbetsplan miljökonsekvensbeskrivning kan även behöva upprättas för drift- och underhållsåtgärder eller andra mindre åtgärder som t. Ex. rondeller, busshållplatser och rastplatser.

Underhållsåtgärder kan dock gälla allt från lagning av mindre hål i vägbanan till större förstärkningsarbeten i vägkroppen. Här är några exempel på underhållsåtgärder som bör ges extra uppmärksamhet inom vattenskyddsområde:

Dikesrensningar

Vägdikena rensas med jämna mellanrum och vanligtvis läggs massorna upp i slänten vid vägen. Om det finns anledning att misstänka att massorna innehåller förhöjda värden av föroreningar kan det vara lämpligt att inom vattenskyddsområde ställa krav på en annan kvittblivning av massorna.

Större förstärkningsarbeten

Förstärkningsarbeten utförs ibland av vägkroppen. Det kan exempelvis innebära ett utbyte av material i vägkroppen vid problem med vatten- och tjälskador. Arbetena kan innebära omfattande schaktningsarbeten med större arbetsmaskiner. Det är då viktigt att tillse att eventuellt spill omhändertas och att inte olämpligt material hamnar i vägkroppen.

Reparation och underhåll av broar och trummor

Alla arbeten som sker i eller i närheten av vattendrag som står i direkt kontakt med vattentäkten bör genomföras med försiktighet. Vattenvägar är snabba spridningsvägar av föroreningar om en olycka skulle ske.

Åtgärdsplaner

Om utredningar visar att det föreligger en överhängande risk för att vattentäkten skall komma att påverkas negativt till följd av verksamhet vid vägen bör tillsynsmyndigheten, huvudmannen för vattentäkten och väghållaren gemensamt utarbeta en åtgärdsplan. En sådan bör innehålla förslag till förändringar vid vägen, samt en tidsplan. Kostsamma och långtgående försiktighetsåtgärder kan behöva en längre tidsplan än enklare ingrepp.

Vad kan VA-huvudmannen själv arbeta med

- VA-huvudmannen bör ha ett gott kunskapsunderlag för hur vattentäkten med omgivning fungerar. Underlaget bör så pass långtgående att det är möjligt att dra slutsatser om påverkan på vattentäkten ifrån eventuella undersökningar vid vägen.
- Finns det en utarbetad beredskapsplan vid en eventuell olycka i närheten av vägen? Känner huvudmannen till infiltrationskänsliga områden i närheten av vägen? Är denna kunskap förmedlad till räddningstjänsten? Hur lättillgänglig är kunskapen vid en olycka?
- Finns det upparbetade kontaktvägar till huvudmannen för vattentäkten för räddningstjänsten?
- Finns det ett gott samarbete med väghållaren?
- Övar man regelbundet?

Ett aktivt arbete från kommunens sida i dessa frågor gör det sannolikt lättare att genomdriva krav gentemot andra aktörer inom vattenskyddsområdet, eftersom det är lättare att acceptera krav från någon som ställer höga krav på det egna arbetet.

[Vägdagvatten – råd och rekommendationer för val av miljöåtgärder, Vägverkets publikation 2004:195]

[VV led 2004:170 Vägverkets strategi för hantering av vattenfrågor

Miljöanpassad framkomlig vinterväg - VV strategi för minskad saltanvändning i vinterväghållningen, VV hemsida den 4 april 2005]

Avsnittet om vägar är granskat av Ann-Kristin Lundberg, miljöspecialist vid Vägverket Region Väst.

Järnvägar

Järnvägar utmed en vattentäkt eller inom ett vattenskyddsområde kan utgöra en risk. Denna risk varierar beroende på bansträckning inom skyddsområdet och omfattningen på järnvägstrafiken och stationsområden med lossning och lastning m.m. Långvarigt diffust spill kan förorena banvallar och påverka yt- och grundvatten. Inom vattenskyddsområden är det framför allt användningen av kemiska bekämpningsmedel och risken för olyckor vid transport av farligt gods som vi stöter på i tillsynsarbetet.

Banverket svarar för anläggande, underhåll och skötsel av i stort sett hela järnvägsnätet. SJ och andra operatörer har ansvaret för tågtrafiken. Banverket har information om vilka operatörer som trafikerar det aktuella järnvägsavsnittet.

Banhållarens skyldigheter

Banhållaren har skyldighet att rätta sig efter befogade krav på åtgärder från tillsynsmyndigheten för att syftet med vattenskyddet ska kunna upprätthållas. Enligt förordningen om egenkontroll ska alla verksamhetsutövare undersöka sin verksamhet och vidta nödvändiga skyddsåtgärder vid drift och underhåll.

Operatörens skyldigheter

Operatören har i likhet med banhållaren samma skyldighet att vidta skäligen åtgärder för att syftet med vattenskyddet ska kunna upprätthållas. Förordningen om egenkontroll är tillämplig även på operatörens verksamhet.

Vegetationsbekämpning

Banverket utför kemisk bekämpning på 25-30 % av järnvägsnätet varje år. Det svenska statliga järnvägsnätet är ca 12 000 km. Ogräsbekämpning utförs med ett speciellt besprutningståg och specialutbildad personal. För banvallar används ett specialbyggt tåg där datorer styr dosering av preparat och dokumenterar hur mycket som läggs ut. För ogräsbekämpning på bangårdar, stationsområden och andra speciellt känsliga områden används en utrustning där ogräsmedlet stryks direkt på ogräset. Banverket har samråd med kommunernas miljökontor innan besprutning ska ske.

Banverket använder för närvarande bekämpningsmedlet RoundupBIO (aktiv substans glyfosat). Detta medel tränger normalt ner 20-30 cm i banvallen och är nästan helt nedbrutet inom ett år. Halveringstiden är 2-6 månader. Inom vattenskyddsområden har försök gjorts bland annat med sopning men detta gav inte önskad effekt. Sedan slutet på 1980-talet har Banverket minskat användningen av bekämpningsmedel med 80 % och i dag använder Banverket 1000 kg av RoundupBIO.

Banverket arbetar tillsammans med Sveriges Lantbruksuniversitet för att få fram de bästa metoderna för vegetationsbekämpning. I detta arbete har man testat ett antal olika metoder.

Förorenade områden och jordmassor

Av föroreningskällor i järnvägssammanhang kan nämnas banvallar, impregneringsanläggningar, verkstäder, bangårdar, lokstallar, elinstallationer, användning av bekämpningsmedel, gasverk, spill av olja och diesel under trafik, slitage av metaller från fordon och bananläggningar, läckage från transformatoranläggningar, tvättning och målning samt smörjning av fordon och bandelar med olja och fett. Metaller kan också hamna i järnvägs miljön genom spill eller läckage.

Till största delen utgörs föroreningarna av tungmetaller, petroleumprodukter och bekämpningsmedel. Enligt en grov uppskattning år 2003 från Banverket finns ca

3000 potentiellt förorenade områden varav omkring 1300 av dessa bedöms vara av allvarligare art. Klassningen sker enligt Naturvårdsverkets klassificeringssystem.

Yt- och grundvatten

Både järnvägstrafik och järnvägsanläggningar kan negativt påverka känsliga vattenområden. Den största risken är den diffusa spridningen av föroreningar från banvallen. Olyckor vid banunderhåll eller trafik utgör enligt Banverket en mindre risk. Dräneringsledningar läggs ofta i bankroppen och dräneringsvattnet leds i allmänhet bort utan någon form av rening.

Vid utgången av år 2003 hade Banverket identifierat 458 konfliktpunkter mellan vattentäkter och järnvägen. Med konfliktpunkt menas att järnvägen tangerar en vattentäkt eller en vattentäkts tillrinningsområde.

Övrigt

Det råder en stor brist på kunskap om miljöpåverkande stoftemissioner från järnvägstrafik. Slitage av räls, hjul, bromsbelägg, strömvtagare och kontaktledning samt återemission av material från banvallen resulterar i att metaller kommer ut i järnvägens omgivning.

En inledande studie som Banverket genomförde år 2003 visade att vissa typer av metaller sprids från järnvägstrafiken. Nedfallet av partiklar är störst i omedelbar anslutning till järnvägen och avtar snabbt med avståndet från spåret.

Åtgärdsplaner

Banverket har i sitt etappmål för förorenade mark- och vattenområden fram till och med år 2004 sagt att ”De mest allvarliga konfliktpunkterna mellan vattentäkter och vägar eller järnvägar bör åtgärdas under perioden”. Med anledning därav arbetar Banverket under perioden 2004 till 2006 med att inventera förorenade områden orsakade av punktkällor.

Underlag till lämpliga tillsynsåtgärder

Det underlag som tillsynsmyndigheten behöver för att kunna ställa väl avvägda och rimliga krav ska tillhandahållas av banhållare och operatör. Sannolikheten för att en olycka med tåg ska inträffa är liten och extremt liten vad gäller en olycka med farligt gods. Däremot kan konsekvensen bli mycket stor när en olycka händer. Nedan följer ett antal punkter som vägledning:

- Antalet totala tågpassager och antalet passager med farligt gods.
- Tider över dygnet för olika tågpassager.
- Vilka slag av farligt gods trafikerar banavsnittet?
- Möjlighet att föra över transport av farligt gods till andra bansträckor?
- Informeras tågpersonalen om skyddsområden utmed en bansträckning?
- Vägkorsningar.
- Dräneringar
- Rangerbangårdar
- Lastning och lossning
- Befintliga och nedlagda upplag för slipers m.m.

- Andra förorenade områden
- Banverkets och tågoperatörens kontakter med kommunen
- Handlingsplaner för olyckor

Samråd med Banverkets miljöchef Sören Dahmén har skett under arbetet med detta avsnitt.

Källförteckning www.banverket.se

Släckvatten och andra risker vid brand eller olycka

Vid släckning av en brand sker urtvättning/överföring av partiklar från rök, brandskadat material och kemikalier som funnits på brandplatsen till släckvattnet. Det släckvatten som inte har förångats kan innehålla miljöfarliga ämnen i höga koncentrationer, fasta eller lösta i vattnet, som sköljts med vid släckningsarbetet. Det förorenade släckvattnet kan sedan genom infiltration och ytavrinning nå grundvatten respektive närliggande ytvatten.

Särskilt i samband med etablering av nya verksamheter, ändring av befintlig verksamhet och även vid inrättande av nytt skyddsområde har tillsynsmyndigheten möjlighet att ställa långtgående krav kring brandförebyggande åtgärder och släckvattenhantering. För verksamheter inom vattenskyddsområden bör detta vara prioriterat. Vid många verksamheter kan lagringsförhållanden, processer eller lagrade produkter utgöra ett större problem vid brand än vid normal drift. Exempel på verksamheter där det är extra viktigt att brand förebyggs på grund av att släckvattnet kan medföra stora miljörisker är däcklager, lager för återvinningsmaterial, lager av plast, verksamheter med mycket flamskyddsmedel, återvinningsanläggningar och kemikalielager.

Här är *några* exempel på åtgärder som kan genomföras hos verksamheter där kemikalieutsläpp eller bränder med farligt släckvatten kan uppstå:

- Installation av sprinkler: Man kan välja att sprinkla en hel lokal (helskydd) vissa delar av en lokal (delskydd) eller byggnad eller utrymmen/processer där det finns speciella risker (punktskydd). Normalt begränsas sprinkling till en brandcell, ett rum eller som punktskydd över en enstaka maskin eller process. Att installera sprinkler i efterhand är dyrt och kan enbart krävas av räddningstjänsten i mycket speciella fall. I samband med tillsynsbesök kan tillsynsmyndigheten diskutera fördelarna med sprinkling. Det kostar mycket att installera sprinklers men samtidigt kan ett driftstopp, nedbrunna lokaler och förorenad mark och vatten kosta ännu mer.
- God koll på brunnar samt dag-, spill- och kylvattenledningar, kabelgravar m.m.: Som en viktig del av egenkontrollen skall verksamhetsutövaren ha kunskap om detta för att förhindra läckage till vatten m.m.

Information om var dagvattenbrunnar finns, Bild Göteborgs stad

- Möjlighet att stänga brunnar eller avloppsledningar: Det vatten som rinner ned i dagvattenbrunnar vid släckning av brand eller vid ett kemikalieutsläpp hamnar antingen i det kommunala reningsverket eller i närmsta vattendrag. Därför är det viktigt att vidta åtgärder så att eventuella utsläpp inte kan rinna ner i dagvattenbrunnarna. Märk dagvattenbrunnarna inom fastigheten med en skyddszon om minst två meters radie. Inom detta område får inte fordon, material eller utrustning ställas upp. I samband med en brand eller ett utsläpp är det bra att kunna täppa brunnar och/eller stänga av avloppsledningarna. Det finns både manuella och automatiska alternativ.
- Möjlighet till uppsamling av släckvatten: Vid verksamheter där det bedöms att farligt släckvatten kan uppkomma är det också viktigt att ett utsläpp inte når mark, avlopp, vattendrag eller vattentäkt. För att säkerställa detta krävs att invallningens storlek anpassas efter den hanterade volymen kemikalier och beräknad mängd uppkommet släckvatten vid en eventuell brand. Det kan vara svårt att i ett första läge bedöma hur stor en släckvattenuppsamling skall vara. Länsstyrelsen eller miljönämnden har då möjlighet att med stöd av miljöbalken förelägga ett företag att göra en riskanalys som belyser detta.
- Begränsa lager: För att hindra brandspridning kan lagerhållningen begränsas (hänsynsreglerna). Brandgator inom lager kan hindra brandspridningen.

Det är mycket viktigt att man samarbetar inom kommunen, mellan miljö-, bygg-, räddningstjänst- och VA-organisationer. Det gäller dels i förebyggande syfte (vid etablering av verksamheter, gemensam tillsyn med mera), dels i händelse av olycka.

Mer om släckvatten kan läsas i Miljösamverkans handledning *Bränder och utsläppsberedskap*.

Dagvatten och översvämningar

Dagvattenutsläpp som kan påverka kvaliteten på vattentäkten ska kartläggas. Det kommunala dagvattennätet ska huvudmannen (teknisk förvaltning eller motsvarande) ha kunskap om. Särskilt intresse bör ägnas åt industriområden, större parkeringsplatser, bensinstationer och dylikt.

Det kan också finnas områden och verksamheter som ligger utanför det kommunala dagvattennätet. Även dessa bör ingå i inventeringen av dagvattenutsläpp.

I det korta perspektivet handlar det om att ha den kunskap om ledningsdragningar och dagvattenutsläpp så att motåtgärder kan vidtas i händelse av en olycka. I det längre perspektivet handlar det om att skapa lokala lösningar av sådant slag att vare sig yt- eller grundvatten förorenas.

Tänkbara översvämningsområden kartläggs med avseende på om det finns förorenade markområden, avloppsanläggningar eller annat som kan förorena vattentäkten vid en översvämningssituation.

Bild Jan Fleischmann

Tolkning av paragrafer i föreskrifter

För att undvika problem med tolkningar av föreskrifter inom ett vattenskyddsområde är det viktigt att ta fram ett sådant underlag, arbetsmaterial redan när föreskrifterna tas fram. Läs mer om detta under rubriken *Handläggning av ärenden enligt föreskrifterna* på sidan 30.

I de fall föreskrifterna är äldre och underlag till hjälp för bedömningar saknas kan det ibland vara svårt att veta vad som avses. Begrepp som till exempel *tillfällig uppställning* är inte alltid givna utan behöver definieras. Och det kan variera från fall till fall hur de ska definieras. Detta får alltså göras av miljökontoret i efterhand för att underlätta de bedömningar som kan behöva göras vid tillståndsärenden med mera. I de fall flera kommuner är berörda måste detta förstås samordnas så att man inte gör olika tolkningar i olika kommuner för samma vattenskyddsområde.

7. Miljösamverkans tillsynskampanj

Beskrivning av kampanjen

Mål

Delprojektet syftar bland annat till att ge stöd för miljökontorens och Länsstyrelsens tillsyn inom vattenskyddsområden, bland annat genom en gemensam tillsynskampanj, och till att belysa miljökontorens och Länsstyrelsens tillsynsroller inom vattenskyddsområden.

Övrigt

Varje kommun kan om man vill samordna tillsynen med stöd av miljöbalken med tillsynen med stöd av livsmedelslagstiftningen. Det ingår inte direkt i kampanjen, men kan ändå göras inom ramen för varje miljökontors kampanjarbete. Frågor om detta kan i så fall ställas till länets PIK-grupp.

Kampanjen steg för steg

Vad	När	Vem
Seminarium	28 april	Tjänstemän på miljökontor och tekniskt kontor, samt politiker i respektive nämnd
Tillsyn inom vattenskyddsområden i kommunen	maj-november	Miljökontoren
Systemtillsyn hos kommuner*	maj-november	Länsstyrelsen
Redovisning av resultat m.m.	december	Miljökontoren, Länsstyrelsen
Sammanställning och utvärdering	januari-februari 2006	Projektgruppen

* beskrivs i föregående kapitel

8. Var man hittar mer kunskap och information

Miljösamverkans projektgrupp

Miljösamverkans projektgrupp finns under projekttiden som stöd i de fall det behövs.

Följande personer har i första hand arbetat med fastställande av vattenskyddsområden:	
<p>Per-Erik Adrian, Åmål per-erik.adriansNABELAamal.se, tfn 0532-173 04</p> <p>Birgitta Alexandersson, Länsstyrelsen birgitta.alexanderssonsNABELAo.lst.se, 031-60 52 53 (t.o.m. våren 2005)</p> <p>Sten-Ove Dahllöf, Uddevalla sten-ove.dahllofsNABELAuddevalla.se, 0522-69 63 68</p> <p>Ulf Juto, Åmål ulf.jutoNABELAamal.se, 0532-172 55</p> <p>Ann Rane, Länsstyrelsen ann.ranesNABELAo.lst.se, 031-60 50 26</p>	
Följande personer har i första hand arbetat med frågor om tillsyn:	
<p>Linda Andersson, Göteborg linda.h.anderssonsNABELAmiljo.goteborg.se, 031-61 27 12</p> <p>Susanna Hogdin, Länsstyrelsen susanna.hogdinsNABELAo.lst.se, 031-60 50 52</p> <p>Pär Norgren, Ulricehamn par.norgrensNABELAulricehamn.se, 0321-272 02</p> <p>Caj Rooslund caj.rooslundsNABELAswipnet.se</p> <p>Ann-Charlotte Svensson, Tranemo ann-charlotte.svenssonsNABELAtranemo.se, 0325-79 305</p>	<p>Arbetar fr.o.m. 20 juni 2005 i Bollebygds kommun</p>
Arbetar i första hand med RUS-projektet:	
<p>Annika Svensson, Länsstyrelsen annika.svenssonsNABELAo.lst.se, 031-60 50 57</p>	
Projektledare:	
<p>Cecilia Lunder, Miljösamverkan cecilia.lundersNABELAo.lst.se, 031-60 58 95</p>	

Webbplatser

Lagstiftning och miljömål

www.lagrummet.se

Lagstiftning och annan rättsinformation. Alla lagar och förordningar i fulltext. Länkar till författningssamlingar, till SOU m.m.

www.tofr.info

Tillsyns- och Föreskriftsrådet. Har bl.a. ett författningsregister för miljöbalkens område och förteckning över gällande EG-rättsakter på miljöbalkens område

www.naturvardsverket.se

Miljömålsinformation under Samhälle & miljömål, lagstiftning under Lag & rätt

www.miljomal.nu

Miljömålportalen. Utförlig redovisning av miljömålen, och uppföljningen av dessa.

www.o.lst.se/miljomal

Regionala miljömål, Västra Götalands län

Myndigheter

www.naturvardsverket.se

Naturvårdsverket

www.sos.se

Socialstyrelsen

www.boverket.se

Boverket

www.djurskyddsmyndigheten.se

Djurskyddsmyndigheten

www.slv.se

Livsmedelsverket

www.kemi.se

Kemikalieinspektionen

www.sjv.se

Jordbruksverket

www.fhi.se

Folkhälsoinstitutet

www.sgu.se

Sveriges geologiska undersökning

www.vagverket.se

Vägverket

www.banverket.se

Banverket

www.o.lst.se

Länsstyrelsen Västra Götalands län

Organisationer, projekt m.m.

www.vattenportalen.se

Tvärsektoriell webbplats om vatten, NV i samarbete med Boverket och SGU

www.m.lst.se

Länsstyrelsen i Skåne län har gjort en rapport om kemikalieanvändning inom vattenskyddsområden i Skåne län (pdf). Klicka Publikationer, Rapportserien, Rapporter 2004.

Referens- och litteraturlista

Här finns litteratur med mera för den som vill läsa mer om vattenskyddsområden:

Vattenskyddsområde, Handbok med allmänna råd, Handbok 2003:6, Naturvårdsverket, 110s, finns i pdf-format i naturvårdsverkets bokhandel

Kemikalieanvändning inom vattenskyddsområden i Skåne län, Länsstyrelsen i Skåne län, 57 s, finns i pdf-format på www.m.lst.se

Skyddsföreskrifter Göta Älv, Uppföljande insatser för att öka förståelsen för och efterlevnaden av föreskrifterna inom skyddsområdet, R 2000:7, 16s, Göteborgs miljöförvaltning

Säkrare vatten, Skyddsföreskrifter för Göta Älv, broschyr 28 s, framtagen av Göteborgs stad (Va-verket och Miljöförvaltningen) och Ale kommun

Cisterntillsynshandledning, okt 2003, 25 s, Miljösamverkan Västra Götaland, finns i pdf-format på www.miljosamverkan.se, klicka Utgivnet

Entreprenörer och Entreprenadverksamhet, dec 2002 (rev maj 2003), Miljösamverkan Västra Götaland, finns i pdf-format på webbplatsen

Värmepumpar, dec 2002 (rev april 2003), Miljösamverkan Västra Götaland, finns i pdf-format på webbplatsen

Handledning för kemikalietillsyn på industrier och hos andra användare av kemiska produkter, nov 2000, 47 s, Miljösamverkan Västra Götaland, finns i pdf-format på webbplatsen

Bränder och utsläppsberedskap, okt 2002, 54 s, Miljösamverkan Västra Götaland, finns i pdf-format på webbplatsen

RUS-rapport om andel vattenskyddsområden med skyddsföreskrifter enligt miljöbalken (som beskrivs i kapitel 2), kommer att bli klar i maj 2005 och publiceras på www.o.lst.se/miljomal

Dricksvattenkungörelsen (SLVFS 2001:30).

Socialstyrelsens allmänna råd om försiktighetsmått för dricksvatten (SOSFS 2003:17).

Miljöbalken, En kommentar Del II, Bengtsson m.fl.

Regeringens proposition 1997/98:45, Miljöbalk: Författningskommentar och bilaga 1, del 2.

Boken om detaljplan och områdesbestämmelser, Boverkets allmänna råd 1996:1, ändrad genom 2002:1, 208 s., kan beställas på www.boverket.se

Examensarbete *Studie av skyddsavstånd mellan bergvärmeanläggning och skyddsobjekt i ett vattenskyddsområde*, Maria Wikström, Institutionen för Geovetenskaper, Luft- och vattenlära, Uppsala universitet 2005, hittas på www.w-program.nu under Examensarbeten, 20 januari 2005.

Examensarbete *Utformning av vattenskyddsområde för vattentäkt - en metodstudie enligt Naturvårdsverkets handbok* (nr B413), Tove Karnstedt, Göteborgs universitet, Institutionen för geovetenskaper. Telefonnumret till Göteborgs universitet är 031-773 10 00 (vx).

Bildande och förvaltning av naturreservat, Naturvårdsverkets Handbok 2003:3, kan laddas ned som pdf-fil på Naturvårdsverkets nätbokhandel. (I denna finns exempel på konsekvensutredning enligt verksförordningen, vilket beskrivs i Del 1 i detta dokument.)

Miljö- och samhällsdepartementets mål: M2003/867/F/M Gimo, M2003/1070/FM/ Klintarp, M2004/561/F/M Malmsjöåsen, M2004/836/F/M Malmsjöåsen, M2001/1557/F/M Ramstalund, M2004/737/F/M Ramlösa, M2004/778/F/M Risa, M2001/1452/F/M Vänge, M2003/3542/F/M Västra Torup och M2004/408/F/M Östra Klagstorp. Se sidan 27 i dokumentet. Kontakta departementet, uppgifter finns på www.regeringen.se, klicka fram till rätt departement.

Miljögifter i järnvägens infrastruktur – del 1 Inventering, Banverket.

Exempel på bestämmelser i lokala föreskrifter till skydd för människors hälsa

Med stöd av 9 kap. 10 och 12-13 §§ miljöbalken samt 40 § Förordning om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (1998:899), se sidan 14-15, kan kommunen besluta om lokala föreskrifter för att skydda människors hälsa. Här är några exempel på formuleringar avseende skydd av vattentäkter.

Kommentarer	Exempel hämtade från olika kommuners föreskrifter:
<p>Upplag</p> <p>För att undvika tveksamhet till följd av dubbel reglering</p>	<p><i>Skydd för ytvattentäkter och grundvattentäkter</i></p> <p>Den som utomhus eller utan tätt underlag avser att anordna upplag som kommer att innehålla petroleum, olje- eller tjärprodukter, lösningsmedel, vägsalt eller andra liknande produkter, som kan förorena yt- eller grundvattentäkter skall anmäla detta till miljöskyddsnämnden i god tid innan upplaget tas i bruk.</p> <p>Sådan anmälan krävs dock inte om anmälnings- eller tillståndsplikt föreligger enligt 5 eller 21 § förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd.</p> <p>Anmälan enligt denna föreskrift krävs heller inte när anmälnings- eller tillståndsplikt föreligger enligt bestämmelserna i 11 kap miljöbalken om vattenverksamhet eller enligt vad som har förordnats i beslut om vattenskyddsområde.</p>
<p>Hantering av skadliga ämnen</p>	<p>Vid grundvattentäkterna som betjänar Blombergs och Björstorps fritidsområde (Områden med fastställd byggnadsplan), tätorterna Brännebrona, bebyggelsen vid Sandtorp samt vid de grundvattentäkter som betjänar Arla ekonomisk förening får inom ett område som begränsas av 100 m:s radie räknat från brunnen, hantering och förvaring av för grundvattnet skadliga ämnen ej ske utan tillstånd av miljö- och hälsoskyddsnämnden.</p>

forts. nästa sida

<p>Brandfarliga vätskor</p> <p>Upplag</p> <p>Fordonstvätt</p>	<p><i>Skydd för ytvattentäkt</i></p> <p>För att undvika förorening av sjöarna Anten, Mjörn och Ömmern som utgör vattentäkt eller reservvattentäkt för enskild och allmän förbrukning, ska följande föreskrifter gälla inom sjöarnas avrinningsområden:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Brandfarlig vätska ska hanteras och förvaras enligt vad som föreskrivs för vattenskyddsområde i 10 kapitlet i ”Naturvårdsverkets föreskrifter (SNFS 2003:24) om skydd mot vattenförorening vid hantering av brandfarliga vätskor”. 2. Andra för vattnet skadliga ämnen, såsom tjärprodukter, smörj- och transformatoroljor, bekämpningsmedel, lösningsmedel eller andra kemiska produkter, får inte lagras på sådant sätt att vattnet kan förorenas. 3. Tvätt av motorfordon, som innebär direkt avrinning till dagvattenledning, vattendrag eller sjön får inte ske.
<p>Värmepumpar</p> <p>Vad som gäller till dess att föreskrifter för vattentäkter trätt i kraft</p>	<p><i>Skydd för grundvattentäkt</i></p> <p>Enligt 17 § förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd är det förbjudet att utan anmälan till den kommunala nämnden inrätta en värmepumpsanläggning för utvinning av värme ur mark, ytvatten eller grundvatten. Därutöver krävs tillstånd av miljö- och byggnadsnämnden för att inrätta en sådan anläggning inom Helås vattenskyddsområde, Smedtofta (Levene) vattenskyddsområde, Vedum influensområde samt Jung influensområde (enligt kartbilagorna x-y). Denna bestämmelse gäller för respektive område till dess att skydds föreskrifter som reglerar värmepumpsinstallation trätt i kraft för aktuell vattentäkt.</p>
<p>Slamspridning</p>	<p><i>Skydd för vattentäkter</i></p> <p>Till skydd för grundvattentäkt skall lagring och spridning av slam från avloppsreningsverk anmälas till miljö och stadsbyggnadsnämnden. Sådan anmälan skall ske senast en vecka innan leverans för lagring och spridning beräknas ske. Skydds föreskrifter för kommunala vattentäkter har antagits enligt annan lagstiftning, men finns redovisade i särskild bilaga med karta.</p>
<p>Tillståndskrav för anläggande av enskilda vattentäkter</p> <p>Det är såvitt vi vet två kommuner i länet som infört tillståndsplikt; Uddevalla och Kungälv.</p>	<p>Tillstånd av miljö och stadsbyggnadsnämnden krävs för att inrätta och använda en ny anläggning för grundvattentäkt i de områden som har märkts ut med ”tillstånd” på kartbilaga. Anmälan till miljö och stadsbyggnadsnämnden krävs för att inrätta och använda en ny anläggning för grundvattentäkt i de områden som har märkts ut med ”anmälan” på kartbilagan.</p>

Förslag på intressegrupper som kan vara lämpliga att ta in i förarbetet till skyddsområde och skyddsföreskrifter.

LRF och eventuella andra liknande organisationer. Ex. Småbrukare i Väst
Skogsvårdsstyrelsen
Naturskyddsföreningen
Vägverket
Banverket
Sjöfartsverket
Länsstyrelsen
Vattenvårdsförbund
Hushållningssällskapet
Berörda kommuner
Befintliga vattenverksamheter såsom kraftverk eller liknande
Fiskenäringar
Etc.

Syftet med gruppen är att vara en grupp som med sina detaljkunskaper kan ge synpunkter utifrån sina verksamheter. Gruppen utses av kommunen och måste inte vara heltäckande.

Förslag till beskrivning av arbetet mellan referensgrupp och arbetsgrupp

Den övergripande uppgiften som vattenskyddsprocessen skall arbeta med är bland annat att stärka skyddet, reglera riskfyllda verksamheter, tydliggöra vattentäktens betydelse och förtydliga de restriktioner som redan gäller (Naturvårdsverket 2003:6). Detta skall göras utan obefogade inskränkningar i markägares och brukares rättigheter.

Att upprätthålla en hög vattenkvalitet för att uppnå ekologisk hållbarhet, är således ett starkt allmänt samhällsintresse, och vattenskydd är därmed en uppgift för alla medborgare, företag, organisationer och förvaltningar.

Kommuner och länsstyrelser har ett speciellt ansvar i egenskap av förvaltare. De skall vårda och övervaka vattenresurserna samt stärka vattenskyddet genom att från miljöbalken vidarebefordra och specificera minimikrav på de verksamheter som kan hota vattnet. Här finns en latent målkonflikt mellan enskilda och allmänna intressen. För att förvaltningen av vattnet i form av vattenskydd skall bli framgångsrikt, är det därför angeläget att arbetet inriktas på öppenhet och dialog samt att god information ges t.ex. i samband med arbetsprocess, remiss, kungörelse och andra skeden där markägare, närboende, organisationer m.fl. kan göra sin röst hörd. Innan länsstyrelse eller kommunen fattar beslut, skall ägare och innehavare av särskild rätt till marken kunna yttra sig över förslaget. Detta redovisas i den nya handboken 2003:6 från Naturvårdsverket och är vägledning respektive formella krav enligt miljöbalken.

Utöver detta är det rimligt att medborgarna kommer till tals redan innan remiss och kungörelse för att få en ändamålsenlig vattenskyddsprocess. Lokal dialog och förankring är därför viktigt för att få förståelse och acceptans för ett långsiktigt vattenskydd, utan att för den skull ge avkall på de miljömål som riksdagen bestämt skall uppnås även på det lokala planet. *Infoga beskrivning av lokala förhållanden och vilket material som kommunen vill ha som utgångspunkt för diskussionerna. Exempelvis ett tidigt utkast.*

För att tillgodose öppenhet, meningsfull dialog och lokal förankring, bör arbetet inledningsvis ske i liten skala. Därför har xxxxxx kommun valt att tidigt tillsätta en Referensgrupp att biträda Arbetsgruppen. I Referensgruppen ingår lokala företrädare för några av de mest berörda som kommunen valt ut.

Ett alternativ kan vara att tillsätta arbetsgrupper som med olika infallsvinklar.

Referensgruppens övergripande roll är att stödja Arbetsgruppens arbete att ta fram ett förslag till vattenskyddsområde och vattenskyddsföreskrifter att presentera för den formella processen (Naturvårdsverket 2003:6, kap 8.1). Uppgiften för Referensgruppen är att granska, ge råd, rekommendera och motivera förbättringar av vattenskyddet utifrån Arbetsgruppens utkast till vattenskyddsområde och vattenskyddsföreskrifter, egna analyser och diskussioner.

För vattenskyddet i stort innebär det att rekommendera och motivera lämpliga och effektiva åtgärder för att förebygga och begränsa förorening eller risk för förorening av vattensystemet xxx. För vattenskyddsområdet innebär arbetet konkret att granska, rekommendera och motivera förbättringar om vattenskyddsområdets storlek och gränsdragningsmetodik i fastighetsskala. För vattenskyddsföreskrifterna innebär det att granska, rekommendera och motivera förbättringar om vattenskyddsföreskrifternas omfattning ("vilka verksamheter/företeelser som bör regleras eller inte bör regleras") och specificeringsgrad ("entydighet och precision eller mer generella formuleringar öppna för tolkningar i respektive vattenskyddsföreskrift").

Det finns också frågor som ligger utanför Referensgruppens och Arbetsgruppens arbetsuppgift. Frågor om ersättning/kompensation är en viktig sådan fråga, som ligger utanför arbetet, eftersom eventuell ersättningsrätt endast bestäms av miljödomstol vid prövning av enskilda fall. Dessutom måste annan kompensation följa svensk lag. Kommunen anser att detta vare sig kan, bör eller skall lösas inom ramen för vår vattenskyddsprocess. *Kommunen kan även välja varianten med att ta upp ersättningsfrågorna redan här. Det viktiga är att kommunen tydligt redovisar när och hur dessa frågor kommer att hanteras.*

Referensgruppen kallas till möten av Arbetsgruppen. Referensgruppens deltagare redovisar muntligen och skriftligen sina olika och gemensamma synpunkter baserat på föregående material och diskussioner. Arbetsgruppen sammanställer, analyserar och beaktar Referensgruppens synpunkter samt presenterar sitt arbete för Referensgruppen för förnyad granskning. Detta pågår så länge som Arbetsgruppen uppfattar att vattenskyddsprocessen leder framåt eller tills kommunen anser att målet är nått.

Detta arbetssätt betyder inte att full enighet kommer att uppnås om rekommendationerna eller om slutligt förslag vare sig inom Referensgruppen eller mellan Referensgruppen och Arbetsgruppen. En del meningsskiljaktigheter kommer att kvarstå. Arbetssättet försöker emellertid att förbättra möjligheten till att uppnå ett avvägt förslag som formellt kan beredas inom vattenskyddsprocessen enligt handboken 2003:6.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

<p>Annonsrubrik</p> <p>☐ Natur & Miljö</p> <p>☐ Sjötrafik</p> <p>☐ Fiskevårdsområde</p> <p>☐ Väg & trafik</p> <p>☐ Jakt</p> <p>☐ Val</p> <p>☒ Kungörelsedelgivning</p> <p>☐</p>	<p>Tidning</p> <p>☒ Göteborgsposten</p> <p>☐ Ela</p> <p>☐ Borås Tidningen</p> <p>☐ Post & Inrikes</p> <p>☒ Nya Lidköpings tidning</p> <p>☒ Skaraborgs läns tidning Skara tidning</p> <p>☒ Skaraborgsbygden</p> <p>☐</p>
<p>Anonnsen skall införas (vecka): v 36 2004</p>	

<p>Text</p> <p>Natur och miljö</p> <p>Kungörelsedelgivning</p> <p>Förslag till skyddsföreskrifter för nytt vattenskyddsområde för Jungs grundvattentäkt i Vara kommun.</p> <p><i>I Jungs samhälle, Vara kommun finns en kommunal grundvattentäkt som försörjer orterna Jung, Kvänum och Öttum med dricksvatten. För att säkerställa en framtida god råvattenkvalitet har tekniska förvaltningen i Vara kommun utarbetat ett förslag till skyddsområde och skyddsföreskrifter för vattentäkten. Kända sakägare har fått en kopia på förslaget samt karta över området. Fullständiga handlingar finns tillgängliga på Länsstyrelsens miljöskydds-enhet, Ekelundsgatan 1, 403 40 Göteborg och på Vara kommun, tekniska förvaltningen, St Torget 8, 534 81 i Vara.</i></p> <p><i>Eventuella synpunkter på förslaget skall lämnas skriftligen till Länsstyrelsen, Miljöskydds-enheten, Ekelundsgatan 1, 403 40 Göteborg senast 1 oktober 2004. Ange diarienummer 513-9687-2003.</i></p>

Domar om ersättningsfrågor inom vattenskyddsområden

Här är en lista med domar som handlar om ersättningsfrågor inom vattenskyddsområden. Samtliga är beslutade av Miljööverdomstolen, och kan beställas från Svea hovrätt (www.svea.se, tfn 08-700 34 00)

Uppgifterna har vi fått från Naturvårdsverket och från Ulf Skorup, Advokatfirman Åberg & Co (PM daterat 2004-02-04, pdf-fil på SLU:s webbplats).

Först anges numret på målen, datum och några nyckelord som anger vad beslutet handlar om.

M 4900-00

2002-05-15

M 4902-02

2002-05-15

Båda handlar om grustäktsförbud, ej ersättning för allmän aktsamhet.

M 9536-99

2002-09-12

Hantering av petroleumprodukter, ej ersättning för allmän aktsamhet.

M 10486-02

2003-05-05

Reservatsförordnande med föreskrift om förbud mot gödsling, dikesrensning m.m., skadevärdering.

M 1470-02

2003-05-15

Grustäktstillstånd från 1968 som inte var begränsat i tid. Vägrad dispens från skyddsföreskriftsförbud mot grusuttag djupare än 1 meter under HGV. Fråga bl.a. om förbudet motsvarade allmän aktsamhet, tillståndets rättskraft samt om grusuttag på lägre nivå skulle omintetgöras vid en vattendomsprövning.

M 19-02

2003-07-07

Kostnad för byggande av en maskinhall ansågs ej föranledd av skyddsföreskriften, som motsvarade allmän aktsamhet.

M 8509-03

2004-03-08

Ansökan om bergvärmeanläggning, individuell prövning ska göras i varje enskilt fall, andra anläggningar kan inte i sig utgöra tillräckligt underlag för att bevilja andra tillstånd.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Annonsorder och Manus Diarienummer:

Dossnr:

<p>Annonsrubrik</p> <p>☒ Natur & Miljö</p> <p>☐ Sjötrafik</p> <p>☐ Fiskevårdsområde</p> <p>☐ Väg & trafik</p> <p>☐ Jakt</p> <p>☐ Val</p> <p>☒ Kungörelsedelgivning</p> <p>☐</p>	<p>Tidning</p> <p>☒ Göteborgsposten</p> <p>☐ Ela</p> <p>☐ Borås Tidningen</p> <p>☐ Post & Inrikes</p> <p>☐</p> <p>☐</p> <p>☐</p> <p>☐</p>
<p>Anonnsen skall införas (vecka): v 22 2004</p>	

<p>Text</p> <p><i>Nya skyddsföreskrifter för skyddsområde Göta älv (dnr 513-87716-2002)</i></p> <p>Länsstyrelsen i Västra Götalands län har den 19 maj 2004, med stöd av 7 kap 22 och 30 §§ Miljöbalken beslutat om nya skyddsföreskrifter för Göta älvs vattenskyddsområde. De nya skyddsföreskrifterna träder ikraft 1 juni, 2004. Skyddsområdets omfattning är detsamma som tidigare fastställs enligt Länsstyrelsens beslut 18 augusti 1998 och sträcker sig på båda sidor av Göta älv från råvattenintaget vid Lärjeholm i söder till Surte hamn i norr.</p> <p>Beslutet finns tillgängligt på Länsstyrelsens miljöskydds-enhet, Ekelundsgatan 1, Göteborg samt på Göteborgs VA-verk, projekteringsavdelningen, Norra Hamngatan 8 i Göteborg.</p> <p>Den som är berörd av beslutet kan överklaga det hos Regeringen. Överklagandet skall dock sändas till Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Miljöskydds-enheten, 403 40 Göteborg och skall ha inkommit senast den 18 juni, 2004.</p>
--

Huvudmän

Länsstyrelsen i Västra Götaland, Västra Götalandsregionen, kommunförbunden och kommunerna i länet

Adress

Miljösekretariatet Västra Götalandsregionen
Box 1726 501 17 Borås Tel 033-17 48 10

Webbplats

www.miljosamverkan.se

Projektledare

Lasse Lind Tel 0532-714 47 lind.lasse@telia.com

Cecilia Lunder Tel 031-60 58 95 cecilia.lunder@o.lst.se